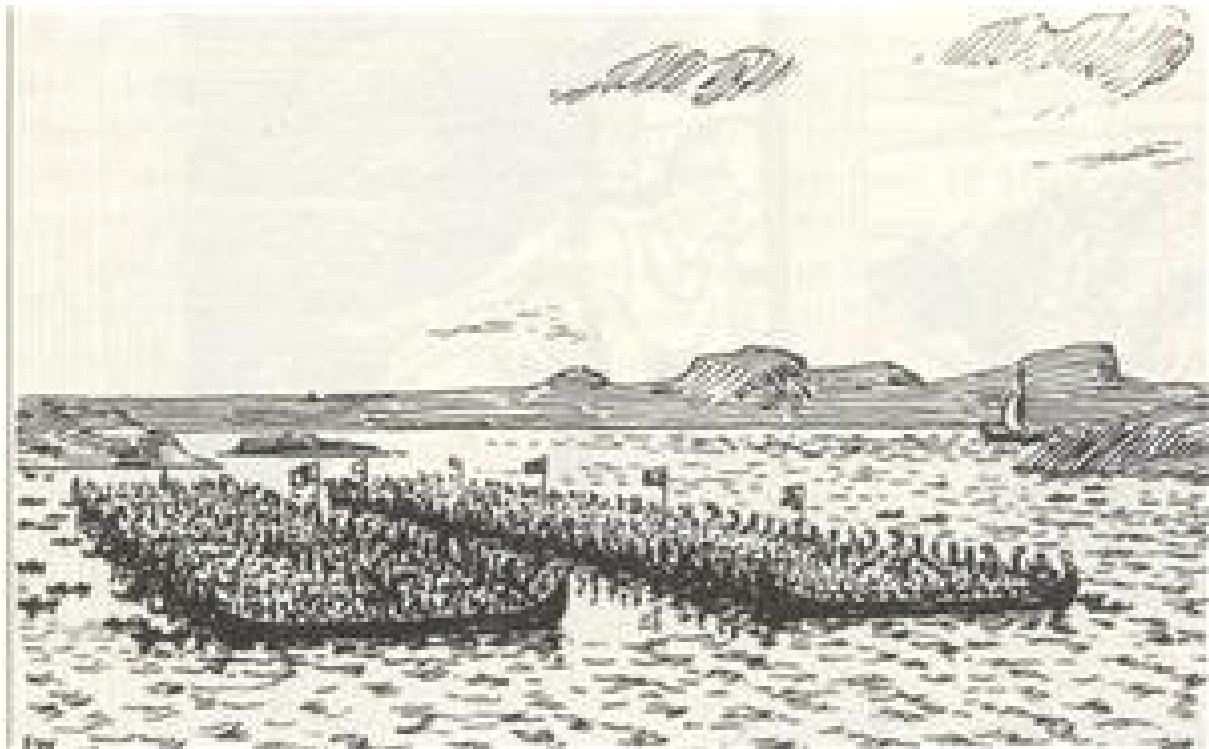

Universitetet
i Stavanger

Opposisjonen mot Harald Hårfagre

MHIMAS – Masteroppgave V-2009

UiS

Bjørn-Are Ågotnes

567374

Universitetet
i Stavanger

DET HUMANISTISKE FAKULTET

MASTEROPPGAVE

Studieprogram:

MHIMAS – Masteroppgave V-2009

vårsemesteret, 2009

Åpen

Forfatter: Bjørn-Are Ågotnes

.....
(signatur forfatter)

Faglig ansvarlig

Veileder: Torgrim Titlestad

Tittel på hovedoppgaven:

Engelsk tittel: The Opposition to Harold Finehair

Emneord:

- Status
- Makt
- Opposisjonsgrunnlag
- Opposisjon
- Landnåm

Sidetall: 82

+ vedlegg/annet: 0

Stavanger, 02.06.2009
dato/år

En liten oppmerksomhet

Å starte et arbeid med en masteroppgave er for så vidt spennende, til man begynner å innse hvilket omfattende arbeid en slik oppgave innebærer. Det er da det er godt å ha mennesker rundt seg som på en positiv måte hjelper en videre, spesielt når arbeidet går trått.

I denne anledningen må jeg i første rekke få rette en stor takk til professor Torgrim Titlestad ved UiS; din entusiasme og ditt engasjement i forbindelse med min oppgave, er ikke bare smittsom, men har også vært en stor hjelp i mitt arbeid. Her må jeg også få takke for all den hjelp og velvillighet du har bidratt med i anskaffelsen av litteratur til oppgaven.

Videre fortjener også familie, venner og kollegaer (ingen nevnt, ingen glemt) min takknemlighet, ikke bare for ytterligere bidrag av litteratur, men også gjennom engasjement, samtaler og gode råd på veien.

I takknemlighet for deres hjelp,

Bjørn-Are Ågotnes

Våren 2009

Bildet på forsiden er hentet fra en illustrasjon av E. Werenskiold, fra Harald Hårfagres saga, og illustrerer slaget ved Hafrsfjord.

Innholdsfortegnelse

Forside (egen)	s	1
Forside (obligatorisk)	s	2
Innholdsfortegnelse	s	4
1 Innledning	s	7
1.1 Oppgaveformulering	s	7
1.2 Opposisjon – en begrepsavklaring	s	8
2 Litteratur og kildekritikk	s	10
2.1 Litteraturkritikk	s	11
2.2 Kildekritikk	s	14
2.3 Utviklingen i den norske skolen	s	16
2.3.1 Den norske historiske skole	s	17
2.3.2 Evolusjonismen	s	17
2.3.3 Marxistene	s	18
2.3.4 De pragmatiske materialistene	s	19
2.3.5 Etterkrigsempiristene	s	19
2.3.6 Mangfoldet i 1970- og 80-årene	s	20
2.3.7 Den konstruktive sagakritikken – en ny alternativ metodologi	s	20
2.4 Kritikken mot de ulike kildene og generasjonene	s	21
3 Opposisjonen og opposisjonens bakgrunn	s	23
3.1 Bakgrunn (for Haralds inntreden som konge)	s	24
3.2 Opposisjonens utvikling og endring – fasene	s	27
3.2.1 Den første fasen	s	28
3.2.2 Den andre fasen	s	30
3.2.3 Den tredje fasen	s	34
3.2.4 Fasene – oppsummering	s	36
3.3 Opposisjonsprofiler	s	38
3.3.1 Kong Gryting	s	38
3.3.2 Solve Klove	s	38
3.3.3 Kveldulv	s	39
3.3.4 Grim Kveldulvsson	s	40

3.3.5	Egil Skallagrimsson	s	40
3.3.6	Kjetil Flatnev	s	41
3.3.7	Torolv Mosterskjegg	s	43
3.3.8	Åsbjørn Kjötve	s	44
3.3.9	Tore Haklang	s	44
3.3.10	Geirmund Heljarskinn	s	45
3.3.11	Ånund Trefot	s	45
3.3.12	Haraldssønnene	s	47
3.3.13	Rolv Ragnvaldsson	s	48
3.4	Oppsummering av opposisjonsprofilene	s	49
3.5	Makt- og sosialpolitiske forhold	s	50
3.5.1	Familie og slekt i Haralds tid	s	51
3.5.2	Makt og politikk	s	52
3.5.3	En stormanns vei til makten	s	53
3.5.4	En stormanns syn på makt og ære	s	55
3.6	Kong Haralds endringer av stormenns makt	s	56
4	Var slaget i Hafrsfjord nødvendigvis slutten for opposisjonens muligheter?	s	57
5	Island – Landnåm og historiske ettervirkninger	s	61
5.1	Hvorfor akkurat Island?	s	62
5.2	Island – midlertidig løsning eller endestasjon?	s	64
5.3	Island – historiske ettervirkninger	s	66
6	Var Harald Hårfagres rikssamlingsprosjekt en selvfølge?	s	68
6.1	Harald Hårfagres oppvekst	s	68
6.1.1	Egen posisjon	s	69
6.1.2	Slektens vurdering av styrkeforhold	s	69
6.1.3	Risikoen for å falle i slag	s	70
6.2	Harald Hårfagres ekspansjon	s	70
6.2.1	Det diplomatiske aspektet	s	71
6.2.2	Risikoen for å falle i slag – del 2	s	72
6.3	Det utenrikspolitiske bildet	s	73
6.3.1	Sverige	s	73
6.3.2	Danmark	s	73

6.3.3	De britiske øyene	s	74
6.4	En vurdering av det utenrikspolitiske bildet	s	75
6.4.1	De norske vikingene kunne med full styrke gått imot...	s	75
6.4.2	De danske vikingene kunne med full styrke gått imot...	s	76
6.4.3	De danske og norske vikingene kunne ha sluttet felles front...	s	76
6.5	Oppsummering	s	77
7	Oppsummering	s	78
8	Litteraturliste	s	81

1 Innledning

Dersom man i dag velger å lage en undersøkelse for hva nordmenn flest vet om Saga-tiden, ville det sannsynligvis komme frem at et stort flertall baserer sine kunnskaper hovedsakelig på litteratur som også er pensum i skoleverket.

Skulle man gå mer spesifikt frem, og spørre Ola og Kari Nordmann om hva de vet om Harald Hårfagre, og om tiden han levde i, ville det derfor virke naturlig å tro at svarene i all hovedsak dreier seg om kongen som samlet landet, som vant slaget i Hafrsfjord. Myten om Gyda, at hun angivelig ikke ville gifte seg med en skarve småkonge, men bare med en som hadde samlet et helt rike, og dermed også Harald Hårfagres angivelige løfte om ikke å klippe verken hår eller skjegg før denne stordåden var utført, ville nok også lyde kjent for de fleste.

De av oss med mer inngående historisk interesse, ville nok også kunne navngi flere av datidens stormenn, og muligens også noen flere av mytene fra sagaen. Spesielt interesserte historikere har i årevis studert tilgjengelig sagalitteratur, og kan vel sies å ha en forholdsvis god detaljkunnskap om både Harald Hårfagre og Norge, i den aktuelle tiden. Her må det taes forbehold om hva som er den faktiske sannheten, som kjent strides de lærde også her på enkelte områder. Et par av de mer kjente stridsområdene er hvorvidt Harald Hårfagre var Vestlandskonge eller ikke, et annet er hvorvidt Harald faktisk kontrollerte området rundt Hafrsfjorden før selve slaget. Denne oppgaven vil ikke ta stilling til disse stridsområdene, men heller konsentrere seg mer på et felt som meget mulig kan sies å være neglisjert av de fleste sagaforskere, og dermed relativt ukjent for de av som bare har historiekunnskaper basert på skolepensum.

1.1 Oppgaveformulering

Temaet for denne oppgaven er opposisjonen mot Harald Hårfagre. For å kunne avdekke en opposisjon mot ham, vil oppgaven først se på bakgrunnsbildet til Harald Hårfagre, for å danne grunnlaget til å analysere hva som lå til grunn for opposisjonen mot ham.

I denne sammenhengen har jeg valgt å gjengi de konfliktene som konge- og islendingesagaene beskriver, kun ut fra deres fasadeverdi, siden jeg ikke har forutsetninger for å foreta en realhistorisk vurdering av begrepsbruk og fakta i denne sammenhengen. Jeg er klar

over disse konfliktene trenger en kildekritisk vurdering, og det er min forhåpning at andre kan gå videre med dette arbeidet. En mulighet i så måte kunne være å benytte seg av den konstruktive sagakritikken.

Deretter vil så oppgaven gå inn på konsekvensene for opposisjonen, både med tanke på de opposisjonelles skjebne, og med tanke på mer langsiktige følger.

Avslutningsvis vil oppgaven med dette som bakgrunn se på hvorvidt rikssamlingsprosjektet til kong Harald Hårfagre var en selvfølge.

1.2 Opposisjon - en begrepsavklaring

For å kunne si noe om hvorvidt en opposisjon eksisterer, må man først og fremst definere hva en opposisjon er, definere hvordan man vil ta den nåtidige forståelsen av begrepet opposisjon, og sette denne inn i rett kontekst med tanke på sagatiden. På dette grunnlaget kan man så identifisere enkeltopponenter og/eller grupperinger, og dermed også årsakene for skapelsen av opposisjon.

I dagens samfunn defineres opposisjon som motstand, innvending, motsetning og/eller protest mot noe bestemt. Et eksempel her er den borgerlige opposisjonen på Stortinget, som opponerer mot den sittende regjeringens politikk.

I dette eksempelet foregår selve opposisjonsarbeidet i relativt fredelige former, man benytter seg hovedsakelig av innarbeidde politiske spilleregler, hvor maktutøvelse i form av voldsbruk er ikke-eksisterende.

Essensen av denne måten å definere en opposisjon på, er at man viser til at konkrete handlinger aktørene utøver, møter en mer eller mindre organisert for motstand fra en eller flere aktører på samme arena. Formen for opposisjon vises gjennom et tidsmessig akseptert handlingsmønster, innenfor en handlingsramme kjent for alle aktører.

Tar man denne forståelsen for hva en opposisjon er, og overfører den tidsmessig til Harald Hårfagres tid, vil man dermed kunne definere en opposisjon mot ham. Denne defineringen vil da kunne identifisere ikke bare ulike aktører, eller grupper av aktører, men også hva valgte å protestere på, hvorfor de gjorde motstand, og hvordan denne motstanden mot Harald Hårfagre manifesterte seg.

Et viktig poeng her er understrekelsen av at selv om handlingsmønsteret og virkemidler på mange måter kan sies å være det samme, eksisterte det likevel på Haralds tid sannsynligvis en større tilbøyelighet for voldsutøvelse enn hva man for eksempel kan si om nåtidens opposisjon på Stortinget.

Et annet viktig skillepunkt er bruk og aksept av gaver som virkemiddel i politikken i sagatiden, den var ansett som ærefull, nødvendig og forventet, mens den i dagens samfunn utført i bokstavelig forstand sannsynligvis hadde resultert i beskyldninger om bestikkelser og korrupsjon med dertil tilhørende konsekvenser for de impliserte. Herunder faller også forlikskulturen, en kultur som kanskje fortsatt er særnordisk, nemlig det at man i konflikter som regel søker å forlike seg med motparten, det vil si i korte trekk at konflikter, eller tvister, løses fredelig ved bruk av mellommenn, i dagens samfunn gjerne diplomatiske utsendinger, hvor involverte parter inngår en avtale alle kan akseptere. Skillet her er at sagatidens forlikskultur nok kan sies å ha et innhold som i dagens samfunn fort kan bringe tankene mot bestikkelser/kompensasjon grunnet forliksformen, men prinsippet vil likevel være likt, da berørte parter i dagens samfunn ofte gir/mottar en kompensasjon i en eller annen form som en del av avtaleinngåelsen.

En måte å definere en opposisjon mot Harald Hårfagre vil da være å se på handlingene han utførte, for så å se på hvem som motsatte seg disse, og hvilken motstandstype de valgte. Siden valg av metode i forbindelse med motstand i sagatiden ikke alltid kan virke selvforklarende sett med nåtidens øyne, vil denne oppgaven derfor også belyse opposisjonsgrunnlagene med de tidsmessige perspektiver man kan anta de bør behandles ut i fra. Dette vil bli gjort gjennom å se på hva Harald Hårfagre eventuelt kan/skal ha gjort som kunne fremkalle konflikter. Ved å se på konfliktområder som politisk makt, ressurser, tilgang til ressurser osv, skulle det da la seg gjøre å identifisere ikke bare en opposisjon, men også opposisjonsgrunnlaget. Har man identifisert disse, er det da en smal sak å følge handlingen videre, slik at man da finner svaret på hvordan de forskjellige sakene utartet seg, og hvordan sakene endte for de involverte partene.

Valget om å bruke politikk og politikere som eksempel i denne sammenhengen, er tatt med henblikk i å henlede oppmerksomheten mot Harald Hårfagre og hans opposisjon som en form for politiske aktører, i en tid hvor begrepet politiker nok ikke kan sies å ha vært i bruk, men for oppgavens klarhet vil en slik omtale likevel fungere som et godt referanse- og forståelsespunkt i nåtiden. Uansett hvordan man måtte se på Harald Hårfagre og hans

opponenter, så drev de med riks- og maktpolitikk på et høyt nivå, uavhengig av hva man måtte kalle dem.

2 Litteratur- og kildekritikk

Det å bruke sagalitteraturen til å skrive om Harald Hårfagre, byr på mange måter på unike muligheter. Vanligvis er historieskriving basert på kilder fra hovedsakelig en part i en konflikt, nemlig den seirende part, eller ofte også en part med variable motiver for å fremme egen sak, gjennom å fremstille historie som en forklaring på valgte handlinger, og rettferdiggjøre dem. Uttrykket ”*det er seierherren som skriver historien*” har mye for seg, i og med at den tapende part i slike konflikter som oftest måtte bøte med livet, og at alt deres gods ble beslaglagt av seierherren.

Det unike i sagalitteraturen på akkurat dette området, er at vi her også får den tapende parts versjon av hendelsene; nemlig gjennom islendingesagaene. Ikke bare var islendingene tidlig ute med aktiv historieskriving, store deler av den da islandske befolkningen var nettopp part i opposisjonen mot Harald Hårfagre. De var overlevende som valgte å bosette seg på Island, og de var på mange måter ressurssterke folk med både midler, kunnskaper og behov for å rettferdiggjøre egne valg og handlinger, men også muligens med ett håp om å videreføre en eventuell opposisjon mot det mange av dem så som et tyranni under tyrannen Harald Hårfagre.

Et annet aspekt man må ta hensyn til, er den utviklingen historie har hatt som vitenskapelig metodologi. Ulike generasjoner, eller skoler, har satt sitt preg på historievitenskapens utvikling.

2.1 Litteraturkritikk

Utfordringen i all bruk av sagalitteratur ligger i hvordan man vurderer troverdigheten til den enkelte kilde, ikke bare sett opp mot et konkret undersøkelsesmål som i denne oppgaven, men også på generelt grunnlag. Opp gjennom tiden har ulike historikere hevdet forskjellige syn på troverdigheten til de hovedsakelig to kildeområder som er tilgjengelig, nemlig prosaformen som kan finnes blant annet i *Heimskringla* og *Fagerskinna*, og overlevende skaldedikt fra perioden. Felles for de begge er at nedskrivningen av de skjedde først lenge etter selve hendelsen, og overleveringer før nedskrivelsene var basert på en muntlig kultur. Det skal også tilføyes her at kilder i prosaform ikke bare baserte seg på overleverte muntlige fortellinger, men også skaldekvad, som basis for den historien de presenterer.

Siden denne oppgaven ikke har en kritisk vurdering av sagalitteratur som tema, vil det ikke vil bli gått nærmere inn på ulike historikers konkrete syn på kildeverket, men på et heller generelt grunnlag gi en oppsummering av de hovedområdene sagaen møter kritikk med tanke på troverdighet, i en sterkt forenklet versjon.

Prosaformen av kildelitteratur inneholder ofte både fargerike og høyst usannsynlige fortellinger, at kong Harald var fostret opp av Odin, og at forskjellige slekter kunne vise en stamtavle som henviste til at de nedstammet fra guder, vil med rette kunne si falle inn under kategorien rent oppspinn. Videre har enkelte islandske ættesagaer et forklaringsproblem når man tar med datidens overtro og fletter det inn i historien som "virkelige" hendelse, som for eksempel *Grettes saga*, lar hovedpersonen slåss mot troll som lever under en foss.

Skaldekvadene derimot ofte en større troverdighet, som en samtidig kilde til hendelsen den omtaler. Ulempen her ligger først og fremst i innholdet, skaldekvad var ofte basert på at tilhørerne enten var deltakere i, eller kjente nok til den aktuelle hendelse, slik at selve formen og presentasjonen mer bar preg av hyllest enn historiefortelling.

Den muntlige overleveringen av historier og kvad stilles det også spørsmål ved, forskning har vist at i kulturer med muntlige tradisjoner i stedet for skriftlige, kan fortellinger overleve i rimelig intakt stand opp mot 300 år. Her kommer nok også skaldekvad best ut, grunnet kvadenes faste oppbygningsform, som ikke i samme grad som en ren fortelling dermed lar seg påvirke av gjentatte overleveringer.

Å skrive en oppgave om Harald Hårfagre uten å nevne striden om hvorvidt Harald var vestlandskonge, eller av Ynglingeætten og østlandskonge, vil ikke være naturlig. Diskusjonen

opp gjennom tiden med tanke på hvor Harald stammer fra, og også tilnavnet Hårfagre, sier ikke bare noe om kildene, men også om hvordan ulike historikere tolker kildene. Tolkninger kan ha vært foretatt ut i fra så vel samtidstolkning, det vi si hvordan situasjon og forhold var på tolkerens/forfatterens tid med tanke på navn, inndeling osv. og/eller tolkningen har muligens hatt innslag av motiver som kan være alt fra ønsket om å formidle historien gjennom å fortelle en fargerik og underholdende versjon av den, til det faktum at historien tilpasses det aktuelle politiske klimaet, med de behov en historisk fremstilling da gjerne får.

Dette gir ytterligere næring til motivene for den enkelte forfatters tolkning av kildeverkene, er de politisk motiverte, eller er de basert på godt historiehåndverk.

Politisk motivert historieformidling er ikke et ukjent fenomen i dag, og det var sannsynligvis heller ikke et ukjent fenomen på Snorres tid. Det sies at det er seierherren som skriver historien, og at tapernes versjon som regel utelates. Videre brukes historieformidling ofte som begrunnelse på alt fra territorielle krav, til personlige behov som forklaring på ledes status grunnet "arv".

Diskusjonen har også et annet interessant perspektiv for denne oppgaven. Opprinnelig har *Heimskringlas* fremstilling av Harald Hårfagres systematiske og landsdekkende rikssamling lenge preget norsk historieskriving. Skal man følge Snorres *Heimskringla*, startet Harald sin tid som konge på Østlandet, skaffet seg en maktbase der, etter denne var etablert, fortsatte ferden oppover Gudbrandsdalen og til Oppdal. Han skal så ha holdt flere slag mot flere konger i Trøndelagsområdet, før ferden etter hvert gikk videre sørvestover mot Møre og Romsdal, for så endelig å ende opp i slaget ved Hafrsfjord. Denne versjonen tilsier at Harald var østlandskonge, av Ynglingeætten, og at han dermed ikke hadde kontroll på (sør)vestlandet før etter slaget i Hafrsfjord. Fremstillingen her vil medføre en annen opposisjon enn hva den andre fremstillingen vil kunne tilsi.

En annen fremstilling, etter *Haraldskvædi*, tilsier at Harald var Vestlandskonge, og gjennom allianser med Ragnvald Mørejarl og Håkon Grjotgardsson Ladejarl, hadde et slags overherredømme nordover, og at ved slaget i Hafrsfjord satt Harald allerede på makten i området.

Denne versjonen gir en helt annen opposisjonsbakgrunn enn den første, blant annet fordi størrelsen, eller sagt på en annen måte, innholdet av det vi i dag kaller Haralds Norge er ytterst forskjellig i de to versjonene. Den første versjonen kan på mange måter sammenlignes med det Norge vi i dag kjenner, mens den andre versjonen sammenfaller bemerkelsesverdig godt med det "Norge" Ottar fra Hålogaland beskriver for kong Alfred av Wessex.

Et annet aspekt er hvilken Harald hadde tilnavnet Hårfagre? Var det som Snorres Harald, den Harald de fleste av oss opp gjennom tiden til i dag kaller Harald Hårfagre, Norges første konge, eller var det Harald Sigurdsson Hardråde? I og for seg er dette en veldig spennende og interessant diskusjon, men den diskusjonen faller ikke inn under denne oppgavens tema. I denne oppgaven menes Snorres Harald, når Harald Hårfagre nevnes. Av denne grunn vil ikke denne oppgaven gå inn på en eventuell opposisjon mot kong Harald Hardråde. Her må det dog presiseres at selv om denne oppgaven omhandler Snorres Hårfagre, er det gjort med bakgrunn i at denne versjonen nok kan sies å være det mest kjente for folk flest, og at forfatteren her ikke tar noen standpunkt vedrørende riktigheten av dette valget.

Når man ser på de to fremstillingene av Harald Hårfagre, kan det virke som de er ekskluderende, med andre ord at det er enten – eller. En ”fordel” med ”å kjøpe” Snorres versjon, er at da får man en kronologisk, systematisk og helhetsoversiktlig fremstilling. Ulempen her ligger da i Snorres troverdighet versus *Haraldskvædi* som anses som en samtidig kilde, og dermed mer troverdig. Siden *Haraldskvædi* angir at Harald Hårfagre dro hjem til Utstein etter slaget, har dette som nevnt over blitt tatt bevis på at Harald var vestlandskonge, og at de deler av Østlandet Snorre tar med som Haralds rike, da, i alle fall ikke i den helheten Snorres presenterer, ikke kunne være på Haralds hender.

Et tredje syn på dette har i den senere tid begynt å få fotfeste innen sagaforskningen, et syn som på mange måter kan sies å fylle i alle fall noen av de ”hullene” som *Heimskringla* og *Haraldskvædi* kan sies å ha. Denne versjonen baseres på at Harald arvet riker etter både far og morfar, henholdsvis på Østlandet nord for viken, kjent som sagaenes Opplandene, og deler av Sogn. Dette riket vil da forklare kontakten øst - vest, Haralds tilknytning til Vestlandet, og gi et strategisk godt utgangspunkt for selve rikssamlingen, i tillegg til å forklare veivalget Harald gjorde da han satte i gang med sitt rikssamlingsprosjekt.

Uansett hvilken versjon man velger, kan man si at slaget i Hafrsfjord var kronen på verket for Haralds rikssamlingsprosjekt, og starten på enkongenes regjeringstid. Diskusjonen vedrørende faktiske forhold går mer på innholdet av Haralds rike, utgangspunktet for hans erobring og veien frem til Hafrsfjordslaget, enn hva som skjedde i etterkant av slaget. Selvfølgelig sees det da her vekk fra en eventuell reise til Utstein rett i etter slaget.

2.2 Kildekritikk

Uavhengig av hvilken part man velger å støtte seg til, skal et hvert arbeid innen historiefaget være underlagt en metodisk metode, som på denne måten gjør arbeidet mulig å etterprøve, eventuelt kritiseres for manglende faglig håndverk. En metode som brukes innen historiefaget er den kildekritiske metoden, eller kildegranskning som Knut Kjeldstadli velger å betegne det som.¹ Hensikten med å bruke en slik metode er at da har man gitte prinsipper, eller håndverksregler om man vil, for hvordan man skal tolke kilder fra fortiden, for på denne måten kunne komme frem til en størst mulig grad av sannhet i forståelsen av fortiden. Hensikten med metoden blir da behandlingen av kildene, hvordan man går frem for å få best mulig korrekt informasjon ut av kildene, uten at denne informasjonen forvrenges. Et annet moment med kildekritikken er å sjekke kilder for inkonsistens eller tendenser. Eller som Kjeldstadli sier: ”.. Disse reglene er stort sett systematisert sunn fornuft...”²

Alt kildearbeid baseres på å skille mellom ulike typer kilder, eller bruken av rester og levninger av en fortid for å rekonstruere denne fortiden. Som Kjeldstadli presiserer: ”..levninger er alt som er overlevert fra fortiden. Men de blir kilder for oss når vi tar dem i bruk...”³

Det skilles i kildekritikken mellom primære og sekundære kilder. Primærkilder er førstehåndskilder, mens sekundærkilder er fremstilling som bygger på primærkilder.

Kriteriene for kildekritikker:

- **Ekthet** er kilden det den utgir seg for å være? Er kilden en forfalskning?
- **Tidsnærhet** jo mindre avstand det er i tid mellom hendelsene som omtales og at den ble nedtegnet, jo større troverdighet kan en feste til den. Øyenvitneberetninger er mer troverdige enn fortellinger som har blitt fortalt fra person til person
- **Uavhengighet** er kilden et referat eller en avskrift av en tidligere kilde?
- **Tendens** kan en mistenke at kilden gir et falsk bilde på grunn av skaperen(es) økonomiske, politiske eller personlige interesser for å påvirke mottakeren på en bestemt måte.
- **Representativitet** er kilden typisk for en klasse av kilder, eller er den ikke representativ? Kan informasjonen i kilden være et resultat av tilfeldighet i utvalget?

---

¹Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den engang var* kapittel 12, Universitetsforlaget AS 1999

²Kjeldstadli, Knut: s 169

³Kjeldstadli, Knut: s 169

En kildes *Ekthet* kan til tider være vanskelig å vurdere, da spesielt med tanke på om hvorvidt en kilde er en forfalskning eller ikke. Et dokument som er en etterlevning av tidligere tider kan sees på som en reel kilde i mange henseender, dersom man kan verifisere dokumentets innhold ved hjelp av for eksempel flere samtidige kilder, eller på en vitenskapelig måte komme frem til dokumentets alder, gjennom analyser av blant annet blekk og papir, men også språk/ordvalg benyttet i dokumentet.

Tidsnærheten er på mange måter en av sagalitteraturens akilleshæler. Mye av sagalitteraturens kilder baseres på at hendelser ofte ble nedskrevet opptil flere hundre etter selve hendelsen. I tidlig sagatid baserte man seg på den muntlige tradisjonen, hvor store hendelser kunne bli gjenfortalt over flere slektsledd, før de ble nedskrevet. Dette gjelder for eksempel Snorres *Heimskringla*.

Uavhengighet kan også være problematisk å vurdere. Er det historiske arbeidet utført basert på egne kilder, eller er det basert på tidligere historikers arbeid. Å bruke tidligere historikers arbeid, er en metode som ofte benyttes, men da er det viktig å ha en kritisk vurdering av den aktuelle historikers arbeid, da historikeren selv ikke kan anses å være en kilde, men man kan lære mye om hans arbeidsmetoder ved nøye studier, og på denne måten kritisk vurdere hans arbeid.

Tendens er at annet nøkkelord ofte benyttet om ulike tidsperioders historikere. Faremomentet her ligger gjerne i å formidle fortiden basert på samtidens normer og samfunnssett, og på denne måten skape anakronismer, eller tolke fortidens hendelser i feil lys. Mer om dette i neste del av oppgaven.

Representativitet av kilder er viktig for sluttproduktet. Jo flere kilder man kan ta i bruk, dess større er muligheten til å kunne gjenfortelle fortiden best mulig. Faremomentet her ligger i om hvorvidt kildene som brukes er relevant for det aktuelle arbeidet, eller om tilgang til kilder er så liten at man bør være forsiktig med å konkludere utifra et sviktende ressursgrunnlag.

2.3 Utviklingen innen norsk historieskriving

Historieskrivingen i Norge har, som i resten av Europa, gjennomgått 3 ulike faser: myte, krønike og vitenskap⁴. Den mytiske delen av den norske historieskrivingen er opphavsmysten fra den eldre Edda; *Voluspå*, eller Harald Hårfagres nedstamming fra Odin, gode eksempler på. Krønikebiten, det å lage en kronologisk oversikt over for eksempel ætter og kongerekker, som blant annet Snorres *Heimskringla*, var av samtiden gjerne sett på som historisk riktig arbeide, man brukte tilgjengelig sagaer, kvad og den muntlige tradisjonen til å lage et verk, som man blant annet som Snorre Sturlason tilskrev en viss kildeverdi.

Når det gjelder den siste fasen, vitenskap, støtter Kjeldstadli seg i stor grad på Ottar Dahls historiografiske arbeid *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre*, og tegner dette bildet av den vitenskapelige utviklingen:⁵

- 1 1830-årene – den norske historiske skole, med Rudolf Keyser og Peter Andreas Munch.
- 2 1870-årene – dominert av evolusjonistene, da særlig Ernst Sars.
- 3 Tiden omkring 1900-1910 – dominert av marxistene Edvard Bull d.e. og Halvdan Koht.
- 4 1930-årene – de pragmatiske materialistene, med blant annet Sverre Steen og Jens Arup Seip som sentrale navn.
- 5 1950-årene – etterkrigsempiristene, Magne Skodvin, Knut Mykland, Alf Kaartvedt, Rolf Danielsen og Ottar Dahl.
- 6 1970- og 80-åra – mangfoldets generasjon.
- *7 Den konstruktive sagakritikken – en ny alternativ metodologi.⁶

---

⁴ Knut Kjeldstadli: s 63

⁵ Knut Kjeldstadli: s 64

*= tilhører ikke Kjeldstadlis opprinnelige punkter, men taes med her som en del av den videre utviklingen

⁶ Titlestad, Torgrim *Tilbake til sagaene*, Nytt Norsk Tidsskrift, 1/2009

2.3.1 Den norske historiske skole

Historikere innen den norske historiske skolen kjennetegnes særlig gjennom deres konsentrasjon om eldre historie, da gjerne med det fokus om å finne tilbake til en svunnet stolthet. En av teoriene som ble lansert i denne perioden, var *innvandringsteorien*, en teori som i grove trekk baserte seg på at innvandring kom øst og nord fra, og besatt tynt befolkede deler av det som senere ble Norge og Sverige. Denne teorien var grunnlaget for synspunktet om Norge var hovedlandet for den reine og norrøne stammen, og at det norrøne språket var norsk. Viktige nøkkelord for denne epokens historikere var *Folk*, *Stamme* og *Nationalitet*. Et grunnleggende synspunkt hos dem, var at Norge i gammel tid var et demokratisk samfunn med frie, likestilte odelsbønder og uten adel. Dette ble det gjort bruk av i samtidig politikk, som argumentasjon for blant annet opphevelsen av adelskapet i 1821, og motstanden mot Karl Johans ønske om å styrke kongemakten i 1820- og 1830- årene.

Historikerne i denne generasjonen hevdet selv å være metodologiske, de fremhevet viktigheten av kildekritikk, og de var klart skeptiske mot at opplysningene i sagaene kunne regnes for å være pålitelige, de mente fortellinger derfra måtte sammenlignes med andre dokumenter, og brukte til dels Vatikanets arkiver når de publiserte kildeskrifter.

2.3.2 Evolusjonismen

Evolusjonismens periode i norsk historieskriving kan sies å være særlig påvirket av Ernst Sars ideer om evolusjonisme og idealisme. En evolusjonistisk historieutvikling tilsier at endringer skjer i små skritt om gangen, der den ene fasen på en naturlig måte følger den foregående, og leder opp til den neste fasen. Sars mente at de ulike momentene hang sammen, og på en nesten organisk måten knyttet de seg sammen og dannet en helhet. Dette betydde for Sars blant annet at det fantes en indre sammenheng fra gammelt av et rike som kunne kalles Norge. Som idealist var Sars mer opptatt av de store ideer og deres betydning i den historiske utviklingen. Som aktivt medlem av Venstre, var han i mindre grad interessert i de materielle forholdene i historien, han tolket historien i lys av sin egen samtid, og dette ga argumenter til de store politiske kampsakene i hans samtid, han forklarte den historiskpolitiske utviklingen med at Norge var et bondesamfunn, i den forstand at i bondesamfunnet så han den lange kontinuiteten i norsk historie. Sars knyttet utviklingen sammen gjennom kjeden

lokalaristokrati – svakt riksaristokrati – sterkt bondesamfunn – påvirkning av overklassen – nasjonalbevissthet – 1814, og forklarte at nyere norsk historie har utviklet seg i spenningen mellom det opprinnelige norske bondesamfunnet med røtter i oldtiden, og det senere, fremmede, europeiske, men etter hvert naturaliserte samfunnet i overklassen. Sammenslutningen av disse to samfunnene, det nasjonale bondesamfunnet og den demokratiske overklassen, skjedde da bøndene utover 1800-tallet handlet på riksnivå, noe som kulminerte i bondereisning, statsrådssak, parlamentarisme og konsulatsaken og til slutt med frigjøringen i 1905.

2.3.3 Marxistene

Der Sars var medlem av partiet Venstre, var Edvard Bull d. e og Halvdan Koht marxister og medlem av Arbeiderpartiet. Med bena solid plantet i Marxismen, var Bulls og Kohts historiske arbeid preget av fokus på den historiske materialismen, da særlig med henblikk på klassekamp, økonomi og materielle forhold. Spesielt Koht dro dette langt i forbindelse med utviklingen av metodologien i sitt arbeid, han søkte i sin historieskrivning å forene det nasjonale synspunktet og klassesynspunktet, gjennom dette hevdet han at klassekamp var et historisk redskap for å styrke og å utvide basisen den nasjonale enheten. Med andre ord mente han at klassekamp var et vesentlig ledd i den nasjonale utviklingen, at gjennom klassekamp tilkjempet ulike klasser seg plass i nasjonen og ble integrert i den. Nasjonen på sin side var til hjelp for de undertrykte klassenes sosiale reisning. Dermed er historien i følge Koht en samling klassereisninger som blir integrert i nasjonen.

En annen sak Bull og Koht har gjort seg bemerkiget i, er den måten deres historieskrivning kan karakteriseres på. I tillegg til at de begge var marxister, og etter hvert gjennom sitt engasjement i arbeiderbevegelsen blant annet oppnådde å bli utnevnt til utenriksministre, er det standpunktet de tok i forbindelse med kildekritikk. De stod for en ytterst radikal kildekritikk, spesielt av kongesagaene. Her var det spesielt Bull som dro det lengst, i det han sa: ”.. Vi må[...] opgi enhver illusjon om at Snorres mektige historiske epos har noen dypere likhet med det som faktisk skjedde i tiden mellom slaget i Hafrsfjord og slaget på Re.”⁷ Både

---

⁷ Knut Kjeldstadli: s 67

Koht og Bull var påvirket av Lauritz Weibull, som er kjent for å være den radikale sagakritikkens far.

Felles for alle innen denne generasjonen er at sagaene ble sett på som mindre pålitelige med tanke på hva de rent historisk kunne gi av opplysninger, mens de var ansett som meget gode til å gi et innblikk i hvordan en islandsk stormann tenkte på 1200-tallet, med utgangspunkt i klassestandpunktet. Bull og Koht vektla i langt større grad nyere kilder, som lovtekster og stedsnavn med tanke på pålitelighet, enn hva de tilla sagaene.

2.3.4 De pragmatiske materialistene

Den neste generasjonen historieskrivere var elever av Bull og Koht. Det denne generasjonen kjennetegnes av, er deres *materialistiske syn*, riktignok arvet fra sine lærere. Det som skiller dem fra Bull og Koht med tanke på deres materialistiske syn, er den interessen de viser for den samfunnsmessige produksjonen, og for sosiale vilkår som utgangspunkt for å forstå andre samfunnsforhold. I og for seg ikke nødvendigvis et klart skille til den historiske materialismen i Marx' utforming, forskjellen lå mer i den pragmatiske grunnholdningen enn i en teoretisk marxistisk forpliktelse.

Et annet trekk er prioritering av grundige enkeltundersøkelser fremfor de større helhetsteoriene til Bull og Koht.

2.3.5 Etterkrigsempiristene

Etterkrigsgenerasjonen baserte sitt arbeid på at krigstidens ga aversjon mot det de oppfattet som en ideologisk historie, de ønsket heller å etablere fakta. De representeres gjennom en sterk empirisk orientering, en orientering de koblet med interesse for politisk historie.

Gjennom kritisk empirisme ble det historiografiske arbeidet rettet mer mot avgrensede og spesifikke perioder inne ikke bare norsk historie, men også som for eksempel Kåre D.

Tønnessons arbeid om sanskulottene under den franske revolusjonen. Fokuset var ikke lenger basert på de store hendelser og begivenheter som formet en nasjon, eller historie som verktøy

i politisk maktkamp, nå var det historieskrivning basert på konkrete og interessante felter, med fokus på faktiske forhold, uten nødvendigvis å ha en politisk agenda.

2.3.6 Mangfoldet i 1970- og 80-årene

Kjeldstadli beskriver denne perioden som en periode hvor sosialhistorien og til dels økonomihistorien har kommet opp på siden av den politiske historien. I overgangen til 1990-årene har interessen for kulturhistorie tatt seg opp. Kjeldstadli deler den generasjonen inn i et trekantskjema,⁸ der han kaller de ulike orienteringene for ” *den empiriske fotografen*”, ” *den strukturorienterte bildehoggeren*” og ” *den postmodernistiske maleren*”.

Kjennetegnet for Kjeldstadlis fotograf er fortsatt empirismen, der en søker å lage eksakte gjengivelser av den fortidige virkeligheten. Dette arbeidet er grundig kildekritisk, samtidig som det også er forholdsvis begrenset i tid og rom. Fokuset her er å beskrive og å analysere verden.

Bildehoggerens orientering går i retning av ønsket om den store, klare formen. Med utgangspunkt i uttrykkelige modeller og teorier, er målet å gripe mer omfattende strukturer og systemer. Historikere som Kåre Lunden og Francis Sejersted er representanter for denne klassen, som selv med ulike politiske ståsted, har de begge sansen for at historiefaget skal spille en samfunnsmessig rolle.

Den postmodernistiske maleren er mer opptatt av å skildre, og kanskje underholde. I sentrum står enkeltindivider, ikke de store sammenhenger. Fokuset ligger kanskje mer på stil og form, enn større teorier, i jakten på å lage mange små fortellinger i beskrivelsen av en epoke. Denne orienteringen benytter seg ofte av biografier i sin fremstilling av historier.

2.3.7 Den konstruktive sagakritikken – en ny alternativ metodologi

I Nytt Norsk Tidsskrift (1/2009) lanserte Torgrim Titlestad ideen om en alternativ synsmåte: den konstruktive sagakritikken. Det denne sagakritikken gjør, er å dra sagaene på nytt inn på arenaen som historiske kilder, betraktet som barn av *muntlighetens kultur* med spor i skriftlig

---

⁸ Knut Kjeldstadli: s 70

materiale. Titlestad sier at man her ser mer konstruktivt på sagaenes informasjonsverdi enn i den radikale varianten, hvilket gir nye muligheter til å rekonstruere fortiden. Utfordringen ligger i følge Titlestad i og kritisk å gjennomlyse det sagastoffet som den radikale sagakritikken forkaster. Den konstruktive sagakritikken er ikke noen enhetlig skole, men den tar i norsk sammenheng utgangspunkt i forskningen til Knut Liestøl fra 1922, om at sentrale historiske fakta i muntlig overlevering kan overleve i om lag 350 år.

2.4 Kritikken mot de ulike kildene og generasjonene

Den kanskje mest kjente historikeren når man snakker om sagalitteratur, er islendingen Snorre Sturlason, og de fleste kjenner til hans verk *Heimskringla*. Tilhengerne av den radikale sagakritikken er allerede nevnt, de så Snorres verk *Heimskringla* for å være et verk preget av Snorres samtid, hvordan samfunnet var på Island på 1200-tallet, og at Snorre hadde satt samfunnsmessige forhold på 1200-tallet inni en kontekst som ikke kunne forsvares, noe som nærmest var anakronistisk i fremstillingen.

Tilhengerne av den radikale sagakritikken på sin side, så det hele som klassekamp basert på en marxistisk tankegang, og kan av denne grunn sies å være, om mulig, enda mer anakronistiske i sin fremstilling av forholdene i sagatiden. Kohts generasjonstelling som vitenskapelig metode var godt argumentert, og syntes da også å underbygge hans hypotese om at sagaenes troverdighet var fraværende når det gjaldt datering og samfunnsbeskrivelse. Rent vitenskapelig kan man gjerne si godt håndverk, men den islandske historieforskeren Olafia Einarsdottir avviste i sin doktoravhandling fra 1964 Kohts generasjonstelling som en tilfeldig og uvitenskapelig metode, hun påviste at gamle islandske sagemenn hadde en langt bedre innsikt i kronologiens irranger enn Koht.

Er dermed Snorre, og hans *Heimskringla* da likevel en god kilde?

Gustav Storm foretok det han kalte en kritisk undersøkelse av Snorres historieskriving,⁹ og han fant flere faktafeil med tanke navn og rene geografiske forhold, men Gustav Storm avskrev dette som bagateller grunnet den skolering, eller utdannelse, Snorre Sturlason hadde

---

⁹ Storm, Gustav: *Snorre Sturlassøns historieskrivning*, København 1873, nyutgivelse 2008

hatt. Rent fagmessig fremhevet Gustav Storm Snorre Sturlasons arbeid med skaldedikt som historiske kilder, som Gustav Storm mente Snorre Sturlason hadde godt kjennskap til, som et godt argument for innholdets sannhet, siden Gustav Storm selv mente: ”... *Thi den norrøne Historieskrivnings videnskabelige Grundlag er Skaldskap. Saaledes som den er udviklet ialdfald fra 9de Aarh...*”¹⁰ Gustav Storm mente at Snorre Sturlason:”.. *viser sig som den fuldest udviklede norrøne Historieskriver...*”¹¹ Ellers må det nevnes at Gustav Storm likevel savnet opplysninger om hvordan Snorre Sturlason prøvde ut sine kilder, selv om han var enig med de kritiske prinsippene.

Skal vi da tolke Gustav Storms uttalelser, er *Heimskringlas* behandling av skaldekvad mer troverdig enn de kildene Snorre og eventuelt andre hadde benyttet seg av, kilder som var nedtegnet basert på muntlighetens kultur. I så måte kan man tolke dette dit hen at siden islandske ættesagaer i stor grad er basert på muntlighetens kultur, mangler de da endel troverdighet i følge Gustav Storm, siden de ikke lar seg kritisk teste, eller kontrolleres opp mot angivelige kilder.

I det vi kan kalle den moderne norske historieskrivningen, som skissert ved hjelp av Knut Kjeldstadli og Ottar Dahl, kan man da si at utviklingen har gått innen den politisk baserte tolkningen, fra Sars venstrebaserte nasjonalepiske fremstillinger hvor sagalitteraturen fikk en oppsving som både som historie og kilde, til Kohts marxistiske fremstilling, hvor store deler av sagalitteraturen avfeies som lite troverdig, der man bare sitter igjen med skaldediktene som troverdige kilder. Dette har særlig gått utover de islandske ættesagaene, siden de i hovedsak er basert på muntlighetens kultur, og i tillegg har et til dels fantasirikt og overnaturlig innhold som moderne vitenskap aldri ville kunne verifisere.

Den nyere metodologien som Titlestad lanserer som den konstruktive sagakritikken, er et alternativ som åpner opp de dørene som Weibull, Koht og Bull stengte, bruken av den sagalitteraturen som er basert på muntlighetens historie, og dermed først nedskrevet opptil flere hundre år senere.

Uavhengig av hvilken metodologi, eller hvilken skole/generasjon man eventuelt måtte tilhøre, enigheten om hva som er godt vitenskapelig arbeid virker å være tilstede hos dem alle, valget av hvilke kilder man kan kalle troverdige er i hovedsak det som skiller.

---

¹⁰ Storm, Gustav   *Snorre Sturlassøns historieskrivning*, s 69

¹¹ Storm, Gustav   *Snorre Sturlassøns historieskrivning*, s 69

Hovedproblemet med all bruk av primærkilder i forbindelse med beskrivelsen av Norge i tidsrommet mellom år 800 og år 1200, er hvorvidt man kan stole på dem. Sagaene ble nedskrevet mot slutten av 1100-tallet og begynnelsen av 1200-tallet, så spørsmålet man blir nødt til å stille seg blir da: kan vi ha tillit til den informasjonen som blir overlevert og så skrevet ned så mange år etter?¹²*Mange historikere i de ulike skolene/generasjonene mener at kildematerialet i disse sagaene blir for tynt og upålitelig, siden de er nedskrevet kanskje flere hundre år etter de faktiske hendelsene.

3 Opposisjonen og opposisjonens bakgrunn

For bedre å kunne belyse et opposisjonsgrunnlag og dermed også opposisjonen, er det viktig å ha et godt bakgrunnsbilde for hvordan situasjonen var i forkant av Harald Hårfages rikssamlingsprosjekt. Her er det også viktig ikke bare å ta med det vi i dag kjenner som Norge, men også tilstøtende områder og interessesfærer.

I tiden forut for, og i samtiden til, kong Harald Hårfage, var store deler av det kystnære Europa i en maktpolitisk utvikling, med rikssamlingsprosjekter som var grunnlaget for statsdannelser vi kjenner i dag. Denne utviklingen fikk en nordlig utbredning, fra kontinentet, via Danmark og England, og nådde etter hvert også Norge, gjennom Harald Hårfages rikssamlingsprosjekt.

Statsdannelser, eller som kong Edward av Wessex' prosjekt om samlingen av England, medbringer ikke bare ideer om statsdannelse som eget middel, men kan også være en motivasjon for fremadstormende stormenn på jakt etter makt. Videre er alle slike prosjekt en studie for hvordan makt samles og disponeres, for de som blir eksponert for dem. Et viktig moment i alle slike prosjekt, er tilgangen på ressurser, hvor finner man dem, og hvordan skal man opptre for å kontrollere dem.

---

¹² Titlestad, Torggrim: *Viking Norway*, Saga Bok, Stavanger 2008, s 59
*=fritt oversatt fra engelsk

3.1 Bakgrunn (for Haralds inntreden som konge)

I sin klassiske oversikt over Norges Eldre historie (1977, først utgitt 1939) sammenfattes historikeren Andreas Holmsen maktsituasjonen på Vestlandet i vikingtiden på denne måten: ”Vestlandet var etter et par generasjoners vikingtid som en sydende heksegryte av høyspent livsutfoldelse i ustanselig skiftende innbyrdes strid. Vikinglivet fikk den ulmende ekspansjonstrangen hos de enkelte høvdingene til å slå ut i lys lue. Ute i verden kunne en slåss seg til gods og land, og de vikingene som vendte hjem, turte frem på samme måte der. Det var selve høvdinggårdene som ble brennpunktet i den hjemlige striden, der de lå på øyer og nes, fulle av røvet rikdom og med gammelt herredømme over mennesker, over landområder og over seilleden. Naboskap ble til fiendskap, ættestrid til åpen krig, allianser ble sluttet og brutt, erobringsriker grunnnet og styrtet i grus... Midt oppe i denne alles krig mot alle var det Harald Hårfagre kom til Vestlandet. Nettopp fordi han ble den endelige seierherren, kom alle de forvirrede minnene om striden senere til å feste seg til hans navn.” Holmsen 1977:137¹³

Denne *heksegryten* som Holmsen beskriver, er en heksegryte hvor norske stormenn over noen generasjoner har blitt eksponert for maktpolitikk gjennom handel og vikingfart. De innenrikske forholdene Holmsen så malerikt beskriver, er de forholdene Harald Hårfagre ble født, og vokste opp under. Det er ikke unaturlig å tenke at dette kan ha fått en stor innflytelse på en ung konge, en konge som i følge *Heimskringla* ble kastet rett ut i Holmsens *heksegryte*. Spørsmålet er da hvordan denne *heksegryten* oppstod.

Arkeologiske funn tilsier at handelsreiser sjøveien fra Norge, til kontinentet og det vi i dag kaller de britiske øyer, kan ha startet allerede så tidlig som 400-500 etter Kristus. Handel medførte ikke bare rikdom i gods og gull for den enkelte handelsmann, den brakte også nyvinninger og sårt tiltrengt materiale og teknologi til landet, både innen landbruk og krigføring. Det er naturlig at handelsmenn gjør seg kjent med de områder og de forhold som råder på ulike handelsplasser, og det er da naturlig at de oppdateres jevnlig om den politiske situasjonen i potensielle kjøperes hjemsteder. Ved en slik politisk oppdatering, blir man også eksponert for politiske ideer, og man erfarer gjerne også fordeler og ulemper ved dem. Man kan si at nettopp handelsmenn gjennom alle tider er flinke til å oppfatte, absorbere og

---

¹³ Helle, Knut (red.) Vestlandets historie – Samfunn, Vigmostad & Bjørke. 1. Utg. 2006, s 13

respondere på ulike impulser, impulser de eksponeres for på ulike arenaer. For å overleve som handelsmann bør man kunne tilpasse seg samfunnsmessige endringer. Videre er det naturlig at handelsmenn tar med seg impulsene hjem, og dermed vil den politiske og samfunnsmessige utviklingen de har vært eksponert for, også bli eksponert i deres hjemlige trakter. Resultatet av en slik eksponering vil kunne medføre at ukjente og ”utenlandske” ideer og holdninger får fotfeste i deres hjemland. Uansett resulterer handelsreiser i at befolkningen blir mer informert om sine omgivelser, og hva som skjer utenfor det umiddelbare nærområdet, ute i den store verden.

Handelsmenn gjorde altså mer enn bare å drive handel, de var med på å innføre nye tanker, ny teknologi og nye materialer. Sett opp mot det vi i dag kaller vikingtiden, kan man kanskje si at noe av det viktigste de fremskaffet for sine samtidige var informasjon. Denne informasjonen kunne være informasjon av vital egeninteresse, som for eksempel om noen skulle ha planer om krig mot dem selv, eller nære områder, men også hvor det fantes rikdom, og dennes eventuelle tilgjengelighet. Sett utifra det som etter hvert ble vikingetokter var handelsmenn da også en etterretningskilde, områder ble kartlagt med tanke på potensielle mål, og hva man behøvde for å ta disse målene.

Da vikingetokter ble iverksatt, eskalerte dette ikke bare informasjonsflyten, men også eksponeringen for den politisk og samfunnsmessig utvikling i vikingenes nedslagsfelt. Det er derfor rimelig å anta at nordmenn var godt kjent med Karl den Stores Frankerrike, både erobringmåten og styringsmodellen. Ideen om rikssamlingsprosjektet kan Harald Hårfagre fått fra Karl den Store, eller like gjerne fra de mer nærværende danskene, som hadde innslag av ulike samlingskonger allerede før Haralds tid som konge begynte.

Videre er det sannsynlig at det man kan kalle interessesfæren for det vi i dag kan kalle Norge, eller i alle fall sagatidens Norge, bestod av land som etter hvert utviklet en politisk og samfunnsmessig strukturering hvor, særlig i den ytre del av sfæren, kirken og enevoldskongen satte sitt klare preg på samfunnet.

Vikingetokter tok nok læring av møter med mer organisert motstand, ved selv å inngå samarbeid gjennom mer eller mindre løse allianser, i tillegg til å se fordeler ved lokalt samarbeid siden deler av Norge også i perioder var utsatt for herjinger, både fra svensk og dansk side.

Handelsreiser og vikingetokter kan dermed sies å ha lagt forholdene til rette for både en politisk og samfunnsmessig utvikling i Norge. Fra å være et samfunn hvor man nært sagt bare hadde kjennskap til de nærmeste naboer, som bøndene i nabodalene, ble det nå et samfunn hvor man i høyeste grad var informerte om forhold som ikke bare hadde betydning rent forsvarsmessig, men også utviklings- og utnyttingsmessig.

I forkant av Haralds inntreden på den politiske arenaen var da Norge et land styrt av lokale høvdinger og småkonger, det gikk fra å være et ættesamfunn med sterke familiære tilknytninger, til mer løse allianser hvor høvdinger- og småkongemakten oftere skiftet hender. Handel og vikingetokter skaffet til veie ressurser man da kunne benytte seg av for å fremme egen status, enten gjennom gaver eller kjøp og utrustning av menn for krig. Innenriksmessig var altså maktkampen i høy grad påvirket av både krigserfaringen vikingtøkene gav, men også den fordelene tilrøvet ressurser ga i maktkampene, maktkamper som ofte bestod i rettigheter til både gods i form av land, men også skatte- og handelsrettigheter som igjen kunne brukes til å ansamle mer ressurser og makt.

Utenriksmessig var Norge sannsynligvis meget velinformert om de danske vikingers kamp om ikke bare fotfeste i dagens England, men også en ren erobringsskamp mot i hovedsak Alfred, kongen av Wessex, som på sin side hadde en visjon om å samle de engelske småstatene under seg. Sør- og vestover hadde man i Norge altså en god oversikt over hvor ressursmessig utsatt eventuelle fiender var. Østover var ikke det vi i dag kaller Sverige samlet til et rike, svenskene var ikke samme maktfaktoren som danskene, danskene hadde tross alt i lengre tid ansett området rundt Viken som sitt, enten ved direkte styre, eller ved overherredømme, i tillegg var svenskene mer rettet østover med tanke på egen vikingferd. Dette resulterte i at Haralds inntreden i norsk maktpolitikk sammenfalt med dem vi populært kan kalle "et mulighetens vindu". Innenriks eksisterte ressursene, mulighetene var mange og rent politisk var det kaos. Utenriksmessig var den største trusselen, de danske kongene, kraftig bundet opp ressursmessig i kampen om England.

3.2 Opposisjonens utvikling og endring – fasene

Sagaene bruker ikke det moderne uttrykket ”opposisjon”, men til gjengjeld har sagaene en meget detaljert og innholdsrik beskrivelse av hvilke menn som stod imot Harald Hårfagre, og hans rikssamlingsprosjekt. For bedre å forstå bakgrunnen for de ulike fasene i opposisjonsutviklingen mot Harald Hårfagre, er forhistorien og Harald Hårfagres utgangspunkt viktig.

Grunnlaget for Haralds rike ble lagt av hans far, Halvdan Svarte. I Snorres saga om Halvdan Svarte i *Heimskringla*, startet hans rike i Agder, etter morfaren. Da han var 18 år gammel, delte han ifølge sagaene Vestfold med broren Olav, før han deretter samlet en hær og reiste til Vingulmark for å vinne tilbake farens rike fra kong Gandalv. Etter å ha forlikt seg med Gandalv, fortsatte Halvdan Svarte til Romerike, der han la dette området under seg. Romerike var i følge sagaen på denne tiden under kong Sigtrygg av Hedmark, som da han fikk høre hva Halvdan Svarte hadde gjort, samlet en hær og gikk til krig mot Halvdan. Dette resulterte ikke bare i at kong Sigtrygg tapte slaget, han tapte også livet.

Ved at Halvdan Svarte hadde tatt tilbake riket som hans far, kong Gudrød, hadde regjert, viser til at Halvdan følger i sagaens tradisjon om å hevne ætten, hans far hadde falt i slag, og holde ættens land og eiendommer innen familien. Denne tradisjonen var ikke Halvdan Svarte den eneste som overholdt, bror til allerede nevnte kong Sigtrygg, kong Øystein av Hedmark, forsøkte det samme ved å legge under seg Romerike i Halvdan Svartes fravær. Halvdan Svarte reagerte på samme måte som kong Sigtrygg, han samlet en hær og gikk til krig mot kong Øystein. Sagaen forteller om flere slag mellom dem, kong Øystein tapte alle, og måtte tilslutt be om forlik. Forliket resulterte i at Hedmark ble delt mellom dem. En av dem kong Øystein hadde fått hjelp av, og som også mistet en sønn, var hans frende hersen Gudbrand fra Gudbrandsdalen. Etter dette la Halvdan Svarte under seg Toten, Land og Hadeland, og ble ansett som en uvanlig mektig konge. Preben Muelengracht-Sørensen viser gjennom sitt arbeid med islendingesagaene, at datidens samfunn ikke bare var klasseinndelt, men at ekteskap også var en del av den sosiale balansen, og man inngikk kun giftermål mellom parter av samme

stand.¹⁴ Med henblikk på dette, giftet Halvdan Svarte seg innen sin stand, med Ragnhild, datter av kong Harald Gullskjegg i Sogn.

I *Heimskringla* fortelles det videre i Halvdan Svartes saga, at Halvdan får en sønn, Harald, med Ragnhild. Harald arver riket etter sin morfar, kong Harald Gullskjegg, men etter kort tid er både Harald og Ragnhild døde, og Halvdan Svarte reiste da til Sogn og krevde riket etter sin sønn. Han satte Atle den mjåe til jarl, og reiste deretter hjem til Opplandene. Høsten etter ble så Halvdan Svarte angrepet av gandalvssønnene Hysing og Helsing, ett nattlig raid som Halvdan tapte. Etter å ha flyktet fra gandalvssønnene, samlet Halvdan Svarte en hær og fulgte etter dem, tok dem igjen og holdt slag. Dette slaget vant Halvdan Svarte, Hysing og Helsing falt, mens Hake, en tredje gandalvssønn, flyktet. Halvdan Svarte la da resten av Vingulmark under seg.

Heimskringlas forklaring på hvilken Ragnhild som fødte Halvdan Svarte den sønnen som senere skulle bli kjent som Harald Hårfagre, er at denne Ragnhild var datter av kong Sigurd Hjort på Ringerike. Sagaen forteller at Hake drepte kong Sigurd, plyndret gården hans og tok med seg Ragnhild og hennes bror Guttorm hjem til Hadeland. Hake ønsket å gifte seg med Ragnhild, men på grunn av skader han hadde pådratt seg i kampen mot Sigurd, drøyde dette. Etter hvert fikk så Halvdan Svarte høre om dette, og han sendte Hårek Gand med 200 mann for å hente Ragnhild. Hårek utførte oppdraget, Hake døde og Ragnhild gift med Halvdan Svarte.

3.2.1 Den første fasen

I *Heimskringla* står det at Harald arvet riket etter far sin, Halvdan Svarte, bare 10 år gammel. Hans morbror Guttorm ble da leder for ikke bare hirden, men også for hele landsstyringen. Harald arvet mer enn bare land, han arvet også farens fiender. Halvdan Svarte var sett på som en mektig konge, og da han døde og overlot sitt rike til en 10 år gammel gutt, var det flere av Halvdans tidligere fiender som så muligheten til å ta tilbake gammelt land. De første som

---

¹⁴Muelengracht-Sørensen, P. *Fortælling og ære: studier i Islændingesagaer*, doktorgradsavhandling 1995, s 133 -134

prøvde å ta makten og eiendommene sine tilbake, var kong Gandalv, kong Øystein av Hedmarks sønner Hogne og Frode, hersen Hogne Kåresson og Hake Gandalvsson.¹⁵

Man kan tolke *Heimskringla* dit hen at Haralds motstandere nå var, til en viss grad, begynt å samarbeide. Hake Gandalvsson prøvde med 300 mann å komme uventet på Harald i Vestfold, ved å ta den øvre veien gjennom dalene.

På samme tid satt kong Gandalv på Londe med plan om å dra over fjorden til Vestfold. Et slikt samarbeid ville da resultere i at kong Harald kom under angrep fra to kanter samtidig, antageligvis var fienden hans også tallmessig overlegne, siden Hake og Gandalv hadde hatt tid til planlegging, og sannsynligvis rekruttert menn fra sine egne kjerneområder, mens Harald ville fått liten tid, om noen, til å samle mer enn bare den hirden han hadde tilgjengelig.

Det som veltet denne planen var at Guttorm fikk greie på det, han rakk å samle en hær og ta seg frem til Harald i så god tid at Harald kunne møte Hake og Gandalv en for en. Harald valgte å møte Hake inne i landet først, og etter å ha drept Hake der, møtte han Gandalv i Vestfold. Harald vant dette slaget, og Gandalv flyktet. Da brødrene Hogne og Frode Øysteinsson hørte dette, kom de frem til at Harald nå ville gå mot dem, og at de derfor trengte hjelp. Den hjelpen de søkte, og fikk, var fra hersene Hogne Kåresson og Gudbrand. Deres plan var nok å gå i strid med Harald, men han samlet flere menn og kom overraskende på dem en natt, Harald omringet gården de var på, og satte fyr på husene. Hersene ble brent inne, mens brødrene Hogne og Frode kom seg ut med sine menn, men tapte både slaget og livet. Dette medførte at Harald, med god hjelp av sin morbror Guttorm kunne legge Ringerike, Hedmark, Toten, Gudbrandsdalen Romerike og den nordre delen av Vingulmark til det riket Harald allerede kontrollerte. Kampen mot Gandalv fortsatte, helt til Gandalv falt i et slag, og Harald kunne da også legge til Gandalvs rike til sitt.

Denne første fasen av Harald Hårfagres liv som konge viser kanskje ikke tegn til at Harald planlegger et rikssamlingsprosjekt, denne fasen bærer mer preg av det gamle ættesamfunnet, hvor slekten holdt sammen og æren tilsa at man skulle gjøre alt for å bevare sitt område. Siden Halvdan Svarte var en klassisk erobringskonge, hadde han lagt seg ut med flere mektige menn, og deres familier. Da Harald arvet farens rike, arvet han også disse mektige menns fiendskap. De prøvde å ta tilbake ættens land, da de så "et mulighetens vindu" ved at Harald bare var 10 år gammel da han skal ha blitt konge. Tanken var nok å ta tilbake ættens land, før

---

¹⁵ Titlestad, Torgrim: *Harald Hårfagre og Norges Tilblivelse – om sagaenes beretninger*, Saga Bok, Stavanger 2007, s 59

Harald rakk å befestet sin posisjon på samme måte som Halvdan Svarte hadde gjort. Det samarbeidet Haralds motstandere her hadde, var basert på slektskap og frender, hvor de impliserte parter kan sies å ha felles interesser, enten gjennom å ta tilbake land, eller rette opp i urett de måtte mene Haralds ætt hadde påført dem, som hersen Gudbrands tap av sin sønn i kamp mot Halvdan Svarte. Striden mellom partene var av typen gård mot gård, ætt mot ætt, hvor bare de direkte involverte risikerte livet. Det vi i dag kjenner som Norge var da et småkongevelde, styrt av de til en hver tid sterkeste slektene.

3.2.2 Den andre fasen

Hele den første fasen beskriver en periode hvor Harald slåss og underlegger seg land. Den fasen er karakteristisk i den forstand at Harald bare fører krig mot farens fiender, og de fiender han pådrar seg i denne kampen. Skillet mellom den første og den andre fasen kommer da Harald startet et større maktsamlingsprosjekt. Han går fra å ha arvet fiender, og trussel mot både eget liv og land, til å bli så mektig at han kan sitte relativt trygt i sitt kjerneområde. Det er da han etter sagaene skal ha forsøkt å gifte seg med Gyda, som ikke ville ha ham før han, hvis man skal tro denne delen av sagaene, hadde erobret hele Norge.

Et viktig poeng med å skille de to første fasene fra hverandre, er den endringen sagaen forteller om Haralds måte å føre krig på. I den første fasen var krigføringen mer rettet direkte mot impliserte parter, mens i den andre fasen endret dette karakter i en mer ekspansiv retning.

Heimskringla forteller at da Harald gikk inn i Oppdal, lot han alle menn drepe og hele bygda brenne. Dette kan tolkes som et ønske om å statuere et eksempel, ved å sende et signal om at enten godtok man Harald som konge og ble hans mann, eller så ville man lide samme skjebne som mennene i Oppdal. Rent historisk kan man betrakte Haralds innmarsj i Oppdal som en massakre, et eksempel til skrekk og advarsel. En sammenligning kan her dras til Alexander den Store, som hadde denne type fremferd som strategi for å få minst mulig motstand på sin ferd videre. Sagaen kommer ikke med noen sammenligning mellom Harald Hårfagre og Alexander den Store, den kommer heller ikke med noen antydning til hvor Harald skulle ha hentet inspirasjon til å benytte seg av en slik strategi. Uansett hva som var bakgrunnen for

Haralds strategivalg, var det umiddelbare resultatet av Haralds fremferd i Oppdal, at folk enten flyktet eller kom til ham og ble hans menn.

I den videre ferden nordover møtte ikke Harald motstand før han kom til Orkdalen, der hadde folk samlet seg, ledet av kong Gryting. Haralds seier her resulterte i at kong Gryting gikk i hans tjeneste og sverget troskapsed, og folket i Orkdølafylke ble hans menn. Etter dette kom Håkon jarl Grjotgardsson med mange menn ute fra Ørlandet, og gikk i Haralds tjeneste. Haralds videre ferd nordover gikk inn i Gauldalen, hvor han felte to konger og vant Gauldølafylke og Strindafylke, så gikk ferden til Stjørdalen hvor Harald ved å vinne et slag la under seg også dette fylket. Etter dette begynte trønderne å organisere seg, de samlet seg under fire konger, og gikk mot Harald Hårfagre. Det påfølgende slaget gikk i Haralds favør, i følge Snorre døde noen av kongene, mens andre flyktet. Harald skulle i følge sagaen ha utkjempet åtte slag eller flere før han la under seg hele Trondheimen.

Etter å ha overvintret i Trondheim, seilte Harald Hårfagre sørover mot Møre. Harald Hårfagre var nå i besittelse av både Østlandet og Trøndelag, og med en så stor maktbase, var han alene en betydelig større trussel enn hva man kan si de øvrige småkongene i Norge var. Av denne grunn var det en naturlig utvikling at motstanderne hans begynte å organisere seg, som ved slaget i Solskjel. Ved Solskjel sloss han mot kong Huntjov av Møre, hans sønn Solve Klove og Huntjovs svoger kong Nokkve av Romsdal. I dette slaget falt både kong Huntjov og kong Nokkve, mens Solve Klove flyktet. Etter slaget vendte Harald tilbake til Trøndelag, og overvintret der igjen.

Gjennom vinteren hadde Solve Klove herjet omkring på Nordmøre, og mange av Haralds menn var blitt drept, så til våren satte Harald ut med sin hær sørover igjen. Da Solve Klove fikk høre dette, var han hos sin frende kong Arnvid på Sunnmøre, de samlet folk for å møte Harald Hårfagre, og Solve Klove tok også turen sørover i Fjordane til kong Audbjørn, for å skaffe mer hjelp. Da Solve Klove ba kong Audbjørn hjelpe ham og kong Arnvid, sa han i følge *Heimskringla*: ”.. det er lett å se at vi nå alle har bare ett valg; vi kan reise oss mot kong Harald alle sammen, da har vi stor nok styrke, og skjebnen får rå for seieren, ellers må vi bli Haralds trelle. Og det er ikke et vilkår for menn som ikke har ringere navn enn Harald sjøl. Min far syntes det var bedre å falle i kamp i sitt kongedømme, enn å bli kong Haralds undermann.”

Tormod Torfæus nevner også dette møtet mellom Solve Klove og kong Audbjørn, i sitt verk om *Norges Historie*.¹⁶ Torfæus fremstiller møtet som et møte hvor Solve Klove la stort press på kong Audbjørn for å få ham med seg til å dele risikoen og utbyttet. Solve Klove skal ha brukt lang og smakfull tale, der han hevdet at Haralds plan var å avskaffe alle andre kongedømmer i Norge enn sitt eget, og at han ville knuse den ene naboen etter den andre. Solve Klove understrekte at Harald nå var blitt så mektig at de ikke kunne stå i mot ham hver for seg, de måtte gjensidig støtte hverandre for:”.. å unngå det truende åk for dem begge, uutholdelig for hans likemenn hva lysende opprinnelse og familie angår.”¹⁷ Solve skal ha sagt at han hadde lært dette av sin far, som hadde valgt en ærefull død fremfor ynkelig underkastelse. Alternativet Solve Klove fremstilte for kong Audbjørn, var:”... om de da ikke ville gjøre som namdalskongene og bytte kongeriket og handelsmennesenes frihet mot skammelig trelldom. Men det ville ingen fribåren mann noensinne kunne gå med på, og langt mindre en konge.”¹⁸

Kong Audbjørn stilte opp og hjalp Solve Klove og kong Arnvid, og nok en gang møttes de til slag i Solskjel. Som sist vant Harald slaget, begge motstanderkongene falt, og Solve Klove flyktet. Med dette slaget la Harald da under seg Sunnmøre, men siden Vemund, kong Audbjørns bror, fortsatt hadde styret i Firdafylket, besluttet han og ikke å seile rundt Stadt så seint på høsten, han returnerte til Trøndelag for å overvintre.

Samme vinter tok Ragnvald Mørejarl, en av kong Haralds menn, saken i egne hender, og ved hjelp av speidere klarte Ragnvald å lokalisere Vemund, for deretter å brenne ham inne med 90 mann på et sted som heter Naustdal.

Våren etter la Harald under seg Firdafylket, før han seilte sør og østover til Viken. Mens han var i Viken fikk han vite at Eirik sveakonge hadde lagt under seg Värmland og deler av Vestgötaland langs kysten opp til Svinesund. Kong Eirik hadde også sagt at han ikke skulle gi seg før han hadde blitt like stor konge i Viken som Sigurd Ring, eller sønnen hans Ragnar Lodbrok, hadde hatt før. Dette riket ville da blant annet omfatte Romerike, Vestfold og Vingulamark, områder Harald Hårfagre regnet som sine.

---

¹⁶ Torfæus, Tormod: *Norges Historie*, bind 2, Eide forlag, 2008, s 277

¹⁷ Torfæus, Tormod: s 278

¹⁸ Torfæus, Tormod: s 278

Vinterstid fikk Harald høre at kong Eirik var på veitsle i Värmland. Hos Åke, den mektigste bonden der, ble både Harald og Eirik innbudt til gjestebud. Der ble Harald satt i den nyeste stua, med de nyeste og gullbeslåtne kar og horn, mens Eirik fikk den gamle stuen med gamle kar og horn, som var forgylte og fint utskårete. Forpleiningen var lik begge steder. Åke tilbød Harald sin egen sønn som tjenestemann, og gav ham store gaver, og de skiltes som venner. Overfor Eirik kom Åke også med kostbare gaver, men Eirik var misfornøyd med måten Åke hadde satt skille mellom ham og Harald, han mente at han hadde rett på de beste ting siden Åke var hans mann. Åke svarte da: ” *Jeg trodde ikke, konge, at det skortet på gjestfrihet mot Dem og Deres menn her i dette gjestebudet; men når det var gammelt utstyr der hvor De drakk, så var det for det at De er blitt gammel nå; men kong Harald står i livets blomst, og derfor gav jeg ham nytt utstyr. Men siden du minte meg om at jeg skulle være din mann, så vet jeg ikke mer om det enn at du er like mye min mann.*”

Da kong Eirik fikk høre dette, drap han Åke og red av gårde. Senere, da Harald skulle til å ri bort, ville han ta avskjed med Åke, og ba folk finne ham. De fant Åke død, og Harald samlet straks sine menn og satte etter Eirik. Striden mellom kong Harald og kong Eirik endte med at Harald la under seg både Värmland og deler av Götaland, nord for Elv og vest for Vänern.

Etter å ha satt igjen Guttorm og mye folk til landvern, reiste han nordover til Trøndelag igjen. Sagaen forteller videre at etter hvert nåde rykter Harald, rykter om at horder og ryger, egder og teler samlet seg og gjorde reising mot ham. Opphavsmennene var kong Eirik av Hordaland, Sulke konge på Rogaland og Sote jarl broren hans, Kjøtve den Rike konge på Agder med sønnen Tore Haklang, og to brødre fra Telemark; Roald Rygg og Hadd den Harde. De samlet både skip, våpen og mange menn. Da Harald hørte dette, rustet han hæren sin og seilte sørover, og fikk med seg menn fra hvert fylke. Da han passerte Stadt, fikk kong Eirik høre dette, hvorpå han straks dro sørover med sin hær, for å møte den hæren Eirik visste ville komme østfra.

Det påfølgende slaget, var slaget i Hafrsfjord, her falt alle de verste fiendene til kong Harald, og etter sagaen fikk Harald ikke lenger motstand i Norge. Han var nå blitt enekonge. Det siste store hærtog sagaen forteller om, er den ferden Harald tar vest over havet, til Hjaltland, Orknøyene, Suderøyene, Skottland og tilslutt til Isle of Man. Dette hærtoget var en respons på den vikingaktiviteten Vestlandet ble utsatt for etter slaget i Hafrsfjord, og hensikten var like mye en straffeekspedisjon, som å legge under seg nytt land. Sagaen forteller at Harald ” drepte alle vikinger på Hjaltland”, ” rensket Orknøyene for vikinger” og ”herjet” i Skottland og på Suderøyene.

Denne fasen bærer preg av at Harald, etter å ha befestet sin arv, og nærområdene der, starter det som vi kaller hans rikssamlingsprosjekt, der han ga de øvrige konger og stormenn i Norge valget om å bli hans menn, eller lide samme skjebne som mennene i Oppdal. Å gi folk dette valget kan sies å være et signal om ”enten – eller”, der var ingen mellomting, og Harald ville ikke være nådig mot sine fiender. Dette signalet gjentok han med hans hærtog til vesterøyene, vikingene som hadde herjet på Vestlandet ble drept, områder ble rensket for fiendtlig aktivitet.

Hovedskillet mellom disse to første fasene ligger altså i den måten Harald går frem på, i den første fasen sloss Harald mot arvede fiender, mer en slags defensiv kamp, mens han i den andre fasen angriper og tar hardere mer offensive virkemidler i bruk. Signalet han sender er at det ikke er plass til andre konger enn ham, og at han ikke vil tolerere noen form for motstand mot hans styre. Et annet aspekt som kommer klarere frem i denne fasen, er den måten motstandskampene mot Harald organiseres. I den første fasen var motstanden mer av familiær karakter, man samlet folk innen slekten for å forsvare sitt område, mens i den andre fasen er Solve Klove et eksempel på hvordan motstanden mot Harald organiseres ut over slekten, man allierer seg for mulig å kunne stå imot en trussel som er for stor til å kunne hankses med alene. Enda klarere kommer dette frem når man ser på hvordan opphavsmennene til reisingen som resulterte i slaget ved Hafrsfjord ble til. Her er bildet tydelig på at motstanden organiseres langt utover slekten og nærområdene, Harald må ha blitt oppfattet som en så stor trussel at kampen ikke lenger bare bestod i å hevde egne interesser, det var nå blitt en kamp for å opprettholde gamle politiske tradisjoner med småkongedømmer. Innføringen av enekongedømmet ville bety slutt på den makt og frihet de siste småkongene og stormennene hadde. Åkes svar til Sveakongen Eirik kan her sammenlignes med Solve Kloves argumentasjon overfor kong Audbjørn, begge ser på seg selv som sine opponenteres likemenn.

3.2.3 Den tredje fasen

Den tredje fasen i opposisjonsutviklingen mot Harald Hårfagre kan sies å ha bakgrunn i det styresettet Harald ville innføre: enekongedømmet. Denne fasen starter ikke etter at Harald var blitt enekonge, tidsmessig starter den omtrent samtidig med den andre fasen. Det at det likevel

skilles mellom de to fasene, er med bakgrunn i å skille mellom den væpnede kampen for samlingen av Norge, og hvordan Harald valgte å styre sitt rike.

Etter å ha underlagt seg trøndelagsområdet, startet Harald en ny tradisjon for styringsform, i stedet for å sette fremstående familiemedlemmer i maktposisjoner, satte han inn mektige menn som valgte å underkaste seg og støtte ham i hans rikssamlingsprosjekt. Den nye tradisjonen brøt ytterligere med gamle vaner, han satte inn folk til å styre områder de ikke stammet fra, som da han satte Håkon jarl Grjotgardsson, som kom fra Ørlandet, først til å styre i Strindafylke og senere også Firdafylke. På samme måte kan man se det av at Ragnvald Mørejarl fikk hele Møre og Romsdal, senere også Orknøyene.

Sagaene forteller også om at Harald innførte nye lover i de områder han la under seg, at han skulle ha all odel, og at alle bønder uavhengig av størrelse skylde betale landskyld. Harald involverte seg også i hvem hans egne stormenn skulle gifte seg med, noe som illustrerer ved hvordan Bård Kvite, i sagaen om Egil Skallagrimsson, etter å ha blitt dødelig såret i slaget ved Hafrsfjord, ber kong Harald om at hans gode venn Torolv Kveldulvsson skulle få gifte seg med kona si, Sigrid fra Sandnes, etter hans død. Kongen sier seg enig i dette, og Torolv ble gift med nevnte Sigrid. Da så Torolv senere faller i kong Haralds unåde, og blir drept, gifter Harald bort Sigrid med Øyvind Lambe, en frende av Torolv.

Det største skillet mellom den gamle småkongetradisjonen, med ætten som det sentrale og bærende elementet, og det nye enekongedømmet, illustreres best av *Heimskringlas* henvisning til striden mellom Atle jarl og Håkon jarl. Atle jarl var ikke bare satt inn av Haralds far for å styre Sogn, han var også gjennom giftermål Haralds onkel. Likevel kan det virke som om *Heimskringla* lar Harald velge Håkon jarls side i deres strid, i det han gir Håkon jarl Firdafylke, noe som leder til slaget mellom jarlene, hvor begge døde. Det at Harald valgte å gi Håkon et område som hans slektning allerede hadde fått, bryter med den gamle slektstradisjonen. Hvorfor Harald valgte å gjøre dette, kan skyldes at han ikke bare bodde i Trøndelag sammen med Håkon jarl, men også at han giftet seg med Håkon jarls datter Åsa. Dette kan tyde på at Håkon jarl var så mektig at Harald ikke ville legge seg ut med ham, på den andre siden kan Haralds tilsynelatende passivitet i jarlestriden være et ønske om å svekke to potensielle motstandere, uten at han direkte legger seg ut med noen av dem.

Innføringen av den nye ”*odelsloven*”, involveringen i hans undersåtters giftermål, det å sette andre stormenn foran egen ætt, og det og innsette jarler i områder hvor de ikke stammer fra, er på denne tiden et helt klart skille i den måten den politiske makten ble benyttet, i forhold til det som var vanlig i sagatiden. Skillet kan sies å være et skille fra å drive lokalpolitikk, hvor man for eksempel avgjørelser om lokale skatter, eller hvem dømte i lokale tvister, til å ta steget til rikspolitikk på høyt plan. Rikspolitikk på høyt plan her var den lovgivende og dømmende myndigheten kong Harald skapte presedens for, ved blant annet å fredlyse sine motstandere, og legge alle deres eiendommer under seg selv, eller det at kongen hadde odels-, handels- og skatterett rett til alle elver, sjøer, skoger og heier som falt inn under hans kongedømme. Haralds rikspolitikk satte ham i en posisjon der han hadde all kontroll med over de kongedømmene han hadde lagt under seg, der innføring av lover, tildeling av jarledømmer og innblanding i giftermålene var virkemidler han benyttet for å få og beholde kontrollen på sitt nye rike. Denne maktpolitikken resulterte ikke bare i de allerede nevnte slagene i forbindelse med rikssamlingen, dette bruddet med de gamle tradisjonene resulterte også i en økt emigrasjon ut av Norge, da spesielt til Island.

Emigrantene var ikke bare de som var på den tapende siden av slagene, da særlig slaget i Hafrsfjord, men også stormenn med familier som ikke ville la seg underkaste Harald og hans regime. Etter hvert la Harald seg også opp i hvem som skulle få lov til å forlate riket for å slå seg ned andre steder.

3.2.4 Fasene – oppsummering

I den første fasen er opposisjonsgrunnlaget likt opposisjonsgrunnlaget i et hvert småfyrstedømme, og mellom omkringliggende fyrstedømmer. Fiendene her vil være allerede undertrykte stormenn innen fyrstedømmet, og de omkringliggende småfyrstedømmer. Haralds krigsferd på Østlandet i denne fasen, er en konvensjonell konflikttype på tradisjonelt nivå. Denne konflikttypen er representativ også for farens, Halvdan Svarte, konflikter før Harald, og var ikke en type konflikt som var ukjent i Norge på den tiden.

Den andre fasen skiller seg fra den konvensjonelle konflikten internt og mellom småfyrstedømmer. I denne fasen vokser det frem en ekspanderende over-regional storfyrste. Som konge satte Harald inn jarler i alle fylker, som han i flere tilfeller gav mer makt enn de tidligere kongene der hadde hatt, dermed var jarlene på mange måter som fyrster over mindre, regionale områder, som oftest inndelt i fylker. Over dem igjen satte han seg selv, som storfyrste.

Konfliktene, og dermed opposisjonsgrunnlaget, kommer her som følge av storfyrstens inntreden på den politiske arenaen. Konfliktene i denne fasen er motstanden mot den større trusselen som storfyrsten, her ved Harald Hårfagre, representerer. Motstanden i denne fasen er ikke bare en motstand mot storfyrsten, men også mot det politiske regimet storfyrsten innfører. Denne konflikten bryter med de gamle ættekonflikter, storfyrsten har allerede satt politiske prinsipper foran ætten, ved at han utnevnte til jarler menn han mente hadde gjort seg fortjent til det, istedenfor som man hadde gjort tidligere, sette nære familiemedlemmer inn i ledende posisjoner. Et eksempel på dette er hvordan hans onkel, Guttorm jarl, går fra å være Haralds hærfører, til nærmest å måtte vokte grensen mot Sverige, mens andre av Haralds nye venner ble holdt nærmere maktens sentrum. Dermed ser opposisjonen seg nødt til å samarbeide utover egen ætt i kampen mot innføringen av det nye regimet.

Den tredje og siste fasen er fase hvor nye konfliktyper oppstår. Ættesamfunnet oppløses langt på vei som basis for maktpolitikk, storfyrsten innfører nye lover som fratrar folket odelsretten, og han bruker sine menns giftermål som et politisk virkemiddel, på linje med tildelingen av titler og gaver, for bedre å kontrollere sitt rike og sine potensielle politiske motstandere blant hans undersåtter.

Med dette som bakgrunn, kan da slaget i Hafrsfjord sees på som et slag med tre dimensjoner:

1 – Oppgjør med det tradisjonelle småfyrstedømmet

2 – Den over-regionale storfyrsten står fram

3 – En ny type konflikt oppstår – intern politisk opposisjon med ”militære” virkemidler

3.3 Opposisjonsprofiler

Når man omtaler en politisk opposisjon i dagens norske politiske debatt, er det opposisjonen som regel de av Stortingets politiske partier som ikke sitter med regjeringsmakt man mener. Et velkjent trekk fra dagens medier, er at enten er det opposisjonens forskjellige partiledere som er på banen og uttaler seg imot regjeringens politikk, eller så er det ulike representanter med bakgrunn i komitetilhørighet som gjør det. Fellestrekket her er at de etter hvert kan bli anerkjent som markante opposisjonsprofiler.

Setter vi dette bildet inn i Harald Hårfagres tid, vil man kunne identifisere ulike opposisjonsprofiler. En liten forskjell her er at noen av opposisjonsprofilene har makt i kraft av egen posisjon, og virkemidlene benyttet i Harald Hårfagres tid var ikke akkurat politisk debatt, de var av en mer militær karakter.

3.3.1 Kong Gryting

Kong Gryting var konge over Orkdølafylke, han samlet folk og hadde det første slaget mot kong Harald Hårfagre etter at Harald hadde gått inn i Oppdal. Kong Gryting valgte etter å ha tapt slaget å bli kong Haralds mann, og han svor troskapsed. Etter dette forsvinner kong Gryting ut av sagaen.

3.3.2 Solve Klove

Den første som etter sagaen kan sies å ha organisert en opposisjon mot Harald Hårfagre, var Solve Klove. Solve Klove var kongssønn, han hadde også en onkel som var konge, og han deltok i begge slagene ved Solskjel. Som nevnt tidligere i oppgaven, samlet han støtte i kampen mot Harald, utover det som på den tiden kan sies å være vanlig, Solve Klove gikk utenfor slekten til en annen konge. Hans argumentasjon for å overbevise kong Arnvid, kan sees på som en argumentasjon hvor kampen ikke bare var mot Harald, men også for å beholde

de gamle tradisjoner og verdier. Solve Klove kan tolkes å være helt klar på at enten ville de vinne kampen, eller så ville de dø fri. Å etterfølge kong Grytings eksempel var uaktuelt, det viser Solve Klove både med henvisningen til sin far, og det at han fortsatte kampen mot Harald etter det første laget, først som viking med herjinger, så organiseringen av det andre slaget ved Solskjel. Heller ikke etter å ha tapt det andre slaget ved Solskjel ville Solve Klove be Harald om nåde og bli hans mann, han valgte å flykte. Senere kom han i kamp med en av kong Haralds sønner, Gudrød Ljome,¹⁹ som han drepte. Deretter forsvinner Solve Klove ut av sagaen.

3.3.3 Kveldulv

Kveldulv var lendmann, slik hans forfedre hadde vært, og hadde gjennom vikingetokter gjort seg til en rik og mektig mann. Han holdt til i Firdafylket, og var dermed lendmann under kong Audbjørn. Etter sagaen om Egil Skallagrimsson, da kong Audbjørn skulle samle styrker fra Firdafylket i forbindelse med kampen mot Harald Hårfagre, svarte Kveldulv kongens sendemenn: ” *Det kan nok kongen holde for min plikt at jeg skal fare med ham, om det er sitt eget land han skal verge, og det er i Firdafylke det blir herjet; men for min plikt holder jeg det slett ikke å dra nord på Møre og slåss der og verge deres land. Og dere kan si til kongen når dere finner ham, kort og godt, at Kveldulf blir sittende hjemme mens dette hæertoget varer, og han vil ingen hærmakt samle og ikke fra garden sin fare for å slåss mot Harald Luva. For jeg tror at den karen har en rikelig bør med lykke der vår konge ikke har neven full.*”²⁰ Senere svarte Kveldulv kong Haralds menn, da de kom og sa at Harald ville ha han i sin tjeneste, at han var for gammel og ikke noe tess til å ligge ombord i hærskip, og ” *jeg får nå holde meg i ro hjemme og slutte å tjene konger*”.²¹

Tormod Torfæus fremstiller denne hendelsen på en litt annen måte, i følge hans versjon var Kveldulv tilstedeværende ved kong Audbjørns hoff da Solve Klove fremførte sin argumentasjon overfor kong Audbjørn. Og ga sitt svar allerede da, og man kan tolke Torfæus’ versjon dit hen at Kveldulv var merkbart savnet da kong Audbjørn reiste nordover for å kjempe mot kong Harald.

---

¹⁹ Titlestad, Torgrim:

Harald Hårfagre og Norges Tilblivelse – om sagaenes beretninger, s 73

²⁰ Egil Skallagrimssons saga:

Aschehoug, Oslo 2003, s 12

²¹ Egil Skallagrimssons saga:

s 14

Kveldulv hadde to sønner, Grim og Torolv, som han fristolte til å ta sine egne valg hvorvidt de ønsket å gå i Haralds tjeneste. Egilssagaen tegner et bilde av Kveldulv som negativt innstilt til at hans sønn Torolv skulle gå i kongens tjeneste, men lot Torolv selv bestemme dette, etter å ha sagt sin mening om saken. Da Kveldulv etter en tid får vite at Torolv hadde kommet på kant med kong Harald, og var blitt drept, planla han sammen med sønnen Grim hvordan de først skulle hevne Torolv, for så å reise til Island med hele familien. Etter å ha hevnet sønnen Torolv og satt kurs for Island, døde Kveldulv før de var kommet helt frem.

3.3.4 Grim Kveldulvsson

Etter at hans far hadde takket nei til å tjene kong Harald, fikk Grim tilbudet å bli lendmann, mot å tjene kongen. Grim svarte at han ikke ville bli lendmann, og at hans far skulle få rå over ham, så lenge faren levde. Grim ble kalt Skalla-Grim, og var far til Egil Skallagrimsson.

Av *Egilssagaen* kan en danne seg et bilde av Grim som en ordholden mann, han lot faren få ta alle avgjørelser så lenge han var i live, og støttet ham fullt ut, både i planleggingen og gjennomføringen av hevnen etter Torolv, og flukten til Island. Egilssagaen forteller også at Grim etter Torolvs død oppsøkte kong Harald for å få bot for Torolvs død, etter sterk anmodning fra frenden Olve Nuva, av slo å gå i kong Haralds tjeneste, da kongen stilte det som krav for å gi bot for Torolv. Da faren døde på vei til Island, tok Grim over ledelsen etter faren sin, og fremstod som høvding over den samlingen han reiste til Island med.

3.3.5 Egil Skallagrimsson

I *Egil Skallagrimssons saga*, blir Egil Skallagrimsson allerede som barn omtalt som en stygg og vanskelig person. Hans oppvekst bar preg av at han tidlig var både sterk og snarsint, og dette resulterte ikke bare i slåsskamper med dødelig følge, men også at han kom på kant med far sin, Grim Kveldulvsson. Der Egils bror Torolv etter sagaen var belønnet med både utseende og diplomatiske evner, var Egil den rake motsetning, stygg og fæl til å slåss, men

med talens gave: ”.. *han var tidlig taleferm og ordhitten. I leik med andre ungdommer var han en lei stritag.*”²²

Egil og broren Torolv var kanskje ikke i samme grad i opposisjon mot kong Harald Hårfagre som deres far og bestefar hadde vært, Torolv forsøkte gjennom å gi et skip i gave til Eirik Blodøks å skape gode relasjoner med kong Harald, gjennom kong Eirik. *Egilssagaen* utdyper ikke brødrenes videre forhold og relasjon til kong Harald Hårfagre, men kong Eirik ble vennlig stemt overfor brødrene, da særlig Torolv. Dette varte ikke lenge, i Egils natur lå det at han uavhengig av tid og sted, sa og gjorde det han mente var rett. Spesielt kong Eiriks kone Gunnhild hadde et horn i siden til Egil. Dette resulterte flere ganger i at Egils venner så seg nødt til å be kong Eirik om godt vær, og tilbød seg å betale bøter for de menn Egil hadde drept. En interessant sak i dette henseende er at Egil Skallagrimsson var høyt ansett av den engelske kongen Adelstein, kong Harald Hårfagres allierte, samtidig som Egil selv mer eller mindre var erklært uønsket i Norge, spesielt i de områdene kong Eirik styrte, hvilket blant annet var over Egil Skallagrimssons slektsområde.

Egil Skallagrimsson benyttet store deler av sitt voksne liv i en nærmest skyttellignende trafikk mellom Island, hvor han arvet farens eiendommer, Norge, hvor han besøkte slekt og venner i tillegg til å hevde eiendomsrett til egen arv, og England.

3.3.6 Kjetil Flatnev

Sagaen om Laksdølene omtaler Kjetil Flatnev som en: ”... *mektig og ættstor herse i Norge. Han bodde i Romsdal i Romsdølefylket...*”²³ Da kong Harald Hårfagre la under seg Norge, sier *sagaen om laksdølene* at Kjetil Flatnev var på slutten av sine levedager. Det var da Kjetil Flatnev fikk høre at ingen fylkeskonge eller andre stormenn kunne greie seg i landet, hvis ikke kong Harald var den som ga de den rangen. Videre fikk Kjetil Flatnev vite at kong Harald hadde tenkt å tilby ham samme vilkår som han hadde tilbudt andre stormenn, som *Laksdøla sagaen* sier det: ”... *ha sine frender ubøtt og selv dessuten bli gjort til leiglending..*”²⁴

---

²² Egil Skallagrimssons saga: s 60

²³ *Sagaen om Laksdølene*: Islandske ættesagaer, Bind 3 (red Hallvard Lie), Aschehoug, Oslo 1953, s 11

²⁴ *Sagaen om Laksdølene*: s 12

Kjetil Flatnev valgte da å stevne alle sine frender for ting, hvor han i den følgende talen skal ha sagt sin mening og gitt dem et valg; ”..god greie har dere på det som er båret til mellom oss og Kong Harald, og det er unødvendig å tale om det; for vi har mer bruk for å rådlegge oss i mellom om de vanskeligheter som vi nå skal stri med. Jeg har fått pålitelige opplysninger om kong Haralds fiendskap mot oss. Etter min mening kan vi nok ikke vente oss noe som er til hjelp, fra den kant; jeg ser det da så som vi har to ting å velge mellom: fly landet eller bli drept hver på sin plass. Jeg har også større hug på å få slik død som frendene mine. Men ikke vil jeg alene rå for det å føre dere ut i så store vanskeligheter, for jeg kjenner til huglynnnet hos mine frender og venner, at dere ikke vil skilles fra meg, om det så er noe av en fare i det å følge meg..” Kjetils sønn Bjørn ga da dette svaret: ”.. ikke skal jeg vente med å si fra hva jeg vil. Jeg vil følge eksempelet fra gjeve menn og fly dette landet. Jeg tror ikke jeg vinner noe i makt og vørndnad ved det å sitte hjemme og vente på kong Haralds trelles, så de skal lage oss bort fra eiendommene våre, ja til slutt drepe oss..”²⁵

Tinget resulterte i at Kjetil Flatnev og hans slekt reiste fra Norge, Bjørn og broren Helge tok med seg sin familie og sine venner til Island, mens Kjetil Flatnev valgte å dra til Skottland sammen med den øvrige delen av slekten.

Sagaen om Øyrbyggjene fremstiller Kjetil Flatnev på en annen måte. Ikke i beskrivelsen av Kjetil Flatnev som en velkjent herse, men heller i måten avreisen fra Norge kom i stand. *Sagaen om øyrbyggjene* forteller om den ufreden bøndene ble utsatt for i tiden rett etter Harald Hårfagre ble konge i Norge, en ufred bestående av at mange ”gjæve menn”²⁶ flyktet fra gårdene sine i Norge, og deriblant noen som vinterstid oppholdt seg på Suderøyene eller Orknøyene, og herjet i Norge om sommeren, med påfølgende stor skade på kong Haralds rike. Bøndene klaget dette inn for kong Harald, som utrustet en hær og krevde at Kjetil Flatnev skulle være høvding for den. Kjetil Flatnev bad seg fri, men fikk ikke det av kong Harald. Dermed gjorde Kjetil Flatnev seg reiseklar, tok med seg kona og de av barna som var hjemme, og seilte vestover havet. Kjetil Flatnev var i følge denne sagaen seierrik, han la under seg Suderøyene, forlikte seg og knyttet vennskaps- og slektsbånd med de andre høvdingene på øyene, før han så sendte hæren hjem. Hæren til kong Harald returnerte til Norge, og da kongen fikk høre at Kjetil Flatnev var høvding over Suderøyene, og de ikke kunne si noe om kong Harald hadde fått noe nytt rike vest i havet, la kong Harald under seg alle Kjetil Flatnevs eiendommer i Norge.

---

²⁵ Sagaen om Laksdølene: s 12

²⁶ Sagaen om Øyrbyggjene: Islandske ættesagaer, Bind 3 (red Hallvard Lie), Aschehoug, Oslo 1953, s 173

3.3.7 Torolv Mosterskjegg

I sagaen om laksdølene er det Kjetil Flatnevs sønn Bjørn, som svarer farens tale, da de på tinget bestemmer seg for å flykte landet. I sagaen om øyrbyggjene forlot Kjetil Flatnev Norge med de av barna som var hjemme da kongen beordret ham ut på hærtokt. Øyrbyggjenesagaen forteller at Bjørn på denne tiden var i Jämtland. Da han fikk høre om hvordan kong Harald hadde lagt under seg farens eiendommer, dro han hjem, jagde bort de årmennene kongen hadde satt til å styre farens eiendommer, og la de under seg selv. På dette tidspunktet var kong Harald i Vika, og da han fikk vite dette, dro han til Trøndelag, stevna til ting og lyste Bjørn utleg i Norge, slik at folk kunne drepe ham der de fant ham. Kong Harald sendte så Hauk Håbrok og andre kjemper etter Bjørn, som fikk et varsel om hva som var i gjære, og han reiste til Moster i Sunnhordland, der han ble tatt imot av Rolv, en stor høvding og etter sagaen uvanlig gjev. Rolv var stor og sterk, vakker å se til, og med et stort skjegg som gjorde at han også blei kalt Mosterskjegg. Som høvding styrte Rolv Tors hov på øya, og sagaen forteller at han var Tors gode venn. Av dette ble han mer kjent som Torolv Mosterskjegg.

I mellomtiden hadde kongens menn sett seg fornøyd med å ta tilbake det som hadde vært Kjetil Flatnevs eiendommer, satt inn nye menn til å styre det, og returnert til kong Harald.

Da våren kom, utrustet Torolv Mosterskjegg Bjørn Kjetilsson med skip og mannskap, og lot sønnen Hallstein følge Bjørn vestover havet etter Bjørns slekt.

Da kong Harald fikk høre at Torolv Mosterskjegg hadde hjulpet en mann som han hadde dømt i utleg, sendte han bud til Torolv om at enten så måtte han komme til kongen og legge saken frem for ham, eller så skulle han reise fra gårdene sine og være i utleg sammen med sin venn Bjørn.

Torolv Mosterskjegg lagde da et stort blot og spurte sin beste venn Tor, om han skulle forlike seg med kongen eller reise fra landet. Gudesvaret viste Torolv Island, han rustet et stort skip til islandsfart, og tok med seg husfolket og løsøre. Torolv Mosterskjegg bosatte seg på Island, og ble etter hvert gjenforent med Bjørn Kjetilsson, som også slo seg ned der.

3.3.8 Åsbjørn Kjøtve

I *sagaen om Vassdølene* omtales Åsbjørn Kjøtve og Tore Haklang som de største av høvdingene som stod mot kong Harald.²⁷ *Grettes saga* omtaler han for øvrig som Kjøtve den rike.²⁸ *Heimskringla* omtaler Kjøtve den rike som konge av Agder, og far til Tore Haklang. Åsbjørn Kjøtve falt i slaget ved Hafrsfjord. I *Haraldskvædi* av skalden Torbjørn Hornklove finner man blant annet følgende strofer:

*Hørte du i Hafrsfjord
Hvor hardt de sloss der
Storættet konge
og Kjøtve den rike.
De var lastet med hærmenn
og hvite skjold
med vestrønske spyd
og velske sverd.
Berserker remjet
der striden raste
ulvhedner ulte
og jernvåpen skalv.²⁹*

En mulig tolkning av *Haraldskvædi* er da at Åsbjørn Kjøtve var av Torbjørn Hornklove ansett for å være den ledende motstanderen kong Harald møtte i slaget ved Hafrsfjord, som for øvrig Åsbjørn Kjøtve falt i.

3.3.9 Tore Haklang

Sammen med Åsbjørn Kjøtve, omtales Tore Haklang som en av de største høvdingene kong Harald Hårfagre slåss mot i slaget ved Hafrsfjord. *Grettes saga* omtaler Tore Haklang som en

---

²⁷ Soga um Vassdølene: Det Norske Samlaget, Oslo 1931, s23

²⁸ Grettes saga: Islandske ættesagaer, Bind 2 (red Hallvard Lie), Aschehoug, Oslo 1953, s 11

²⁹ Alnæs, Karsten: *Historien om Norge*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo/Gjøvik 1996, s 151

vill berserk og en modig mann, og han hadde skipet sitt midt i den hæren som møtte kong Haralds i slaget ved Hafrsfjord. Tore Haklang hadde skipet sitt ved siden av kong Haralds og selv om han slåss hardt, så ”... *Tore sloss djervt og falt på skipet sitt som en staut kar.*”³⁰

3.3.10 Geirmund Heljarskinn

Geirmund Heljarskinn deltok ikke i slaget ved Hafrsfjord, han var på den tiden vest over havet i viking, men måten *Grettes saga* beskriver han som en av storhøvdingene i Hordaland, gir inntrykk av at han ville ha deltatt i slaget på opposisjonens side, hadde han vært i hjemlige farvann. *Grettes saga* omtaler han også som den mest navngjetne av vikingene i vest, etter slaget i Hafrsfjord hadde stått. Ånund Trefot og Trond Bjørnsson kom til ham etter slaget, og spurte ham om han ikke ville vende tilbake til riket sitt i Hordaland, samtidig som de lovte ham deres hjelp. I følge *Grettes saga* mente Geirmund Heljarskinn at kong Haralds makt da var blitt så stor at det var lite håp for dem å vinne noe heder, når den neste hæren som samlet seg mot dem, ville bli samlet fra hele landet. Geirmund Heljarskinn skal også ha sagt: ”..*at han ikke orket å bli kongstrell, og tigge om slikt som han før eide med rette.*”³¹ Da ville han heller prøve å vinne makt et annet sted, siden han ikke lenger var en ung mann.

3.3.11 Ånund Trefot

I *Grettes saga*,³² omtales Ånund Trefot som en stor viking som herjet vest i havet. Selv om morsættens hans var fra Opplandene, var han sannsynligvis rogalending eller hordalending, siden farsslekten hans kom derfra. I tiden rett forut for slaget i Hafrsfjord, hadde Ånund vært i viking sammen med noen venner. De disponerte i alt 5 skip, og da de returnerte til Norge, tok Tore Haklang og Åsbjørn Kjøtve kontakt for å få ham til å slåss på deres side mot kong Harald. Ånund Trefot sa at da ville de måle kreftene sine der kampen var hardest, og under slaget i Hafrsfjord, la han skipet sitt langs Tore Haklangs skip, og da denne var ryddet, var

---

³⁰ *Grettes saga*: s 12

³¹ *Grettes saga*: s 13

³² *Grettes saga*: s 11

Ånunds skip det neste skipet kong Haralds menn gikk på. Under den påfølgende kampen mistet Ånund det ene benet nedenfor kneet, før han så ble reddet opp i naboskipet til Trond Bjørnsson, hvorpå de flyktet vestover havet. Ånund måtte resten av livet gå med treben, og det var dette som ga ham tilnavnet Trefot.

Grettes saga forteller videre at i tiden etter slaget i Hafrsfjord, var det vest i havet mange gjeve menn som hadde flyktet fra odelen sin i Norge, og siden kong Harald hadde gjort alle som hadde kjempet mot ham fredløse, hadde han lagt under seg alle eiendommene deres. Etter at Ånunds sår var leget, og han sammen med Trond Bjørnsson hadde vært hos Geirmund Heljarskinn, tilbrakte Ånund og Trond et par år som vikinger med base på Suderøyene, til Trond fikk høre at hans far var død. Da seilte de til Norge, hvor de kom frem til Åndott Kråka, som tok godt imot de. Åndott Kråka fortalte Trond at Grim Herse hadde gjort krav på arven etter Tronds far, og at; ”... *men jeg synes det er bedre, frende, at du arver far din enn at kongstrellene gjør det. Du har hatt lykken med deg, for ingen vet om ferdene dine; men jeg har en mistanke om at Grim vender seg mot en av oss, om han bare kan. Nå vil jeg at du skal ta ved arven og komme deg ut av landet.*”³³

Etter å ha samlet arven sin, ba Trond Ånund: ”... *Jeg ville gjerne at du skulle støtte frendene mine, for mot dem blir hevnen rettet om jeg skulle komme meg unna. Jeg seiler ut til Island, og jeg skulle ønske du ville gjøre det samme.*”³⁴ Ånund lovt Trond dette, og deres veier skiltes, Trond dro til Island og Ånund til frender og venner i Rogaland.

Tilbake i Rogaland fikk Ånund Trefot vite at kong Harald hadde lagt under seg eiendommene hans, og gitt de til sin årmann Hårek. Sammen med sine menn reiste da Ånund en natt ut til Håreks gård, drap ham, samlet alt godset de fikk tak i og brant gården ned.

Senere samme høst drepte Grim herse Åndott Kråka fordi han ikke fikk tak i godset til kongen. På våren var Ånund i Agder, fordi han hadde fått høre om dette, og sammen med sønnene til Åndott Kråka, Åsmund og Åsgrim, dro de til Grim herses gård, de hadde hørt at Grim herse holdt på med mye ølbrygging, da han hadde bedt til seg Audun jarl. Ånund, Åsmund og Åsgrim brant Grim herse, sammen med 30 menn, inne, og tok med seg mange kostbarheter. Deretter rodde brødrene vekk og gjemte seg like ved gården, mens Ånund gjemte seg i skogen. Da Audun jarl kom frem til gården, samlet han men og ble der noen dager, uten å finne Ånund eller vennene hans. En natt mens Audun jarl sov, gikk de så til

---

³³ *Grettes saga*: s 18

³⁴ *Grettes saga*: s 18-19

angrep på gården, hvorpå brødrene krevde øyeblikkelig bot fra jarlen, mens Ånund og hans menn slåss mot jarlens menn, og de bøndene som kom til. Etter dette dro de til Surnadal, og overvintret hos en lendmann som het Eirik Ølfus. Da våren kom, rustet de ut et skip og dro til Island.

3.3.12 Haraldssønnene

Å si at sønnene til kong Harald Hårfagre var en del av opposisjonen mot ham, vil nok være en for strek overdrivelse. Lite i sagaene tyder på at noen av sønnen var annet enn lojale mot de direktivene kong Harald ga dem, om enn ikke mot de intensjonene han hadde som konge. I sagaen finner man flere eksempler på hvordan de forskjellige brødrenes ambisjoner og fremferd ga kong Harald hodebry, *Heimskringla* forteller at da kong Harald var 40 år, var sønnene, som da var voksne alle mann, misfornøyde med at de ikke fikk noe eget rike, men at kong Harald hadde satt en jarl i hvert fylke. Dette resulterte i at kong Harald ved flere anledninger måtte gå inn og rydde opp i det vanskene forskjellige sønners fremferd hadde hatt. Et eksempel på dette finner man i *Heimskringla*, der to av kong Haralds sønner, Halvdan Hålegg og Gudrød Ljome, sammen med en stor flokk menn en vår kom uventet på Ragnvald jarl, og brant ham inne sammen med seksti av hans menn. Gudrød Ljome satte seg så ned som hersker over Ragnvald jarls områder, mens Halvdan Hålegg seilte vestover havet.

Heimskringla sier videre at da kong Harald hørte dette, samlet han en stor hær og dro mot sønnen Gudrød Ljome, som da ikke så noe annet valg enn å overgi seg til faren. Gudrød ble så sendt til Agder, og senere satt til landvern i den ytre delen av Viken, hvor han falt i kamp mot Solve Klove. Kong Harald valgte å rette opp i situasjonen ved å sette inn Ragnvalds sønn Tore til jarl over Møre, og giftet han med sin egen datter Ålov, som deretter ble kalt Årbot på grunn av dette.

Halvdan Hålegg hadde i mellomtiden lagt seg i strid med en annen av Ragnvald jarls sønner, Einar jarl av Orknøyene. Striden resulterte i at Einar jarl drepte Halvdan Hålegg, og på denne måten hevnet sin far Ragnvald jarl. Da dette ble kjent i Norge, gremmet Halvdans brødre seg, og mente dette burde hevnes. Einar jarl ble ikke akkurat skremt da han hørte dette, hvilket hans kvad tilsa;

*På mitt liv er mange
lystne, av gode grunner,
menn av ymse ætter,
ikke småbårne heller;*

*men før de har felt meg,
får de ikke vite
hvem av oss som ender
under ørnekløa³⁵*

Utfallet av denne saken var at da kong Harald samlet en hær og dro til Orknøyene, la Einar jarl alt under kong Harald, som dømte folket på Orknøyene til å betale en bot på 60 mark gull, som Einar la ut for, i bytte med odelen til eiendommene.

Heimskringla forteller videre at da kong Harald var 50 år, var sønnene ustyrlige å ha innenlands, de var uforlikte seg imellom, og hadde drevet flere jarler fra deres eiendommer, også drept noen av dem. Kong Harald stevnet da til ting og gav sønnene sine kongsnavn, og delte så landet mellom dem, med seg selv som overkonge.

3.3.13 Rolv Ragnvaldsson

Rolv Ragnvaldsson var en annen av Ragnvald jarls sønner, og etter datidens sedvane i utgangspunktet en av kongens trofaste menn. Hans far var i følge *Heimskringla* den kjæreste vennen kong Harald hadde, det var Ragnvald som ga ham tilnavnet Hårfagre da han klippet kong Haralds hår etter slaget i Hafrsfjord. Om Rolv Ragnvaldsson ble det sagt at han var så svær en viking, at ingen hester kunne bære ham, og han fikk derfor tilnavnet Gange-Rolv. Som viking herjet han ofte østover, og en sommer gjorde han strandhogg i Viken, hvilket resulterte i at kong Harald lyste ham fredløs på tinget, siden kong Harald hadde laget en lov som tilsa at det var strengt forbudt å rane innenlands.

Gange-Rolv seilte da vestover, og la under seg et jarlerike som senere ble kjent som Normandie i Frankrike. En liten digresjon i denne anledningen, er at *Heimskringla* fremstiller Gange-Rolv som stamfar til den senere Wilhelm Erobreren, og den påfølgende engelske kongeslekten.

---

³⁵ Norges kongesagaer:

Snorre - De første kongene Del 1, J-M Stenersens forlag AS, Oslo 2007

3.4 Oppsummering av opposisjonsprofilene

Avsnitt 3.3 viser i alt 12 opposisjonsprofiler, hvis man ser bort fra Haraldssønnene.

Opposisjonsprofilene kan deles inn i tre ulike grupper:

- 1 de som valgte å møte Harald Hårfagre i kamp
- 2 de som valgte å forlate landet uten å møte Harald Hårfagre i kamp
- 3 de som gjennom sin fremferd skapte uro i Harald Hårfagres rike

Den første gruppen bestod av kong Gryting, Solve Klove, Åsbjørn Kjøtve, Tore Haklang og Ånund Trefot. De to førstnevnte tapte sine slag før slaget i Hafrsfjord, Solve Klove sågar 2 ganger, mens de tre siste kun deltok i slaget ved Hafrsfjord, hvor bare Ånund Trefot overlevde. Selv om alle 5 valgte å utkjempeslag mot Harald Hårfagre, var skjebnen deres ulik, kong Gryting overga seg og ble tatt opp blant kong Haralds menn.

Solve Klove var den første som forsøkte å samle en slagkraftig allianse mot kong Harald, uten å lykkes helt, siden denne alliansen heller ikke beseiret kong Harald. Dette stoppet ikke Solve Klove fra å være en fiende av kong Harald, han fortsatte kampen, men dog i en mindre målestokk, og forsvant ut av sagaene etter trefningen i Viken, hvor Gudrød Ljome falt.

Den siste overlevende fra denne gruppen, Ånund Trefot, ønsket i likhet med Solve Klove å fortsette kampen, men fikk ikke den støtten han hadde håpt på, og endte tilslutt på Island som landnåmsmann.

Den andre gruppen bestod av Kveldulv, hans sønn Grim og barnebarnet Egil, Kjetil Flatnev, Torolv Mosterskjegg og Geirmund Heljarskinn. De to førstnevnte, Kveldulv og Grim ønsket i utgangspunktet ikke å gjøre tjeneste hos kong Harald, selv om det ikke manglet på tilbud fra hans side. Kveldulvs andre sønn Torolv valgte å takke ja til tilbudet om tjeneste hos kong Harald, selv om faren advarte ham mot dette. Da så Torolv ble drept etter å ha innsett at hans æresbegreper ikke passet overens med kongens, valgte Kveldulv og Grim å hevne Torolvs død, for så å forlate landet for å bosette seg på Island. Kveldulv døde før ankomst, mens Grim ble en anerkjent og mektig landnåmsmann på Island, hvor hans sønn Egil arvet ikke bare farens eiendommer, men også uviljen mot kong Harald, og dennes fiendskap.

De tre siste i denne gruppen, Kjetil Flatnev, Torolv Mosterskjegg og Geirmund Heljarskinn, var alle sammen stormenn som ikke deltok direkte i kampen mot kong Harald, men som

likevel valgte å forlate landet og fikk sine eiendommer beslaglagt av kong Harald, siden de ikke viste ham den lydighet han krevde av stormenn i sitt rike. Kjetil Flatnev valgte å etablere seg enten i Skottland, eller på Suderøyene, alt etter hvilken saga man skal velge å tro. Store deler av hans familie dro til Island. Både Torolv Mosterskjegg og Geirmund Heljarskinn valgte å bli landnåmsmenn på Island.

Den tredje og siste gruppen består av Haraldssønnene og Rolv Ragnvaldsson, denne gruppen kan ikke sies å ha noen tilknytning til de to andre. Forskjellen mellom dem er at i de to første gruppene var opposisjonsprofilene stormenn som representerte hele familier, med slekt og undersåtter, mens de i den tredje gruppen var mer individualistiske i sin fremtoning, og kan ikke sies å representere andre enn seg selv, sammenlignet med de to førstnevnte gruppene. Likevel hører de hjemme som opposisjonsprofiler, de deres fremferd ikke bare skapte uro innad i kong Haralds rike, handlingene deres kunne raskt fått langt større konsekvenser for stabiliteten i kong Haralds rike. Om Haraldssønnene kan man si at de nesten klarte å ødelegge grunnlaget for et enekongedømme gjennom sin fremferd.

Rolv Ragnvaldsson på sin side etablerte seg som en stormann i dagens Frankrike, og hadde to av sine brødre som kong Haralds jarler, som begge kan sies å ha et horn i siden til Haraldssønnene, og sammen kunne de ha blitt en trussel mot kong Haralds rike, dersom de hadde slått seg sammen.

3.5 Makt- og sosialpolitiske forhold

Det norske samfunnet av i dag er, i likhet med store deler av den øvrige verden, klart definert med tanke på både makt- og sosialstruktur. Denne strukturen lar seg illustrere i tredelingen mellom den lovgivende, den dømmende, og den utøvende makten.

Den lovgivende makten utøves gjennom politiske verv, som for eksempel den norske regjering og storting, den dømmende makten er domstolene, og den utøvende makten er politi og etater med delegert politimyndighet.

Et fellestrekk innen de tre statsmaktene er at samtlige poster besettes av landets innbyggere, der alle etter loven i utgangspunktet har lik mulighet til å bekle alle de ulike posisjonene innen statsmaktene.

Som den sosialdemokratiske staten Norge er, er tanken om et klassesdelt samfunn ikke lenger aktuelt, noe som avspeiles i den symbolske makten den norske kongen har i dag, og det faktum at aristokratiet i Norge er avskaffet.

Denne grove forenklingen er hva vi i den vestlige verden er oppvokst med, og som vi gjerne tar for gitt. Vi har alle en likeverdig stemmerett, etter fylte 18 år, og rent samfunnsmessig er den sosiale strukturen basert på *kjernefamilien*, ideelt sett bestående av mor, far og 2-3 barn, ikke slekten som tidligere ættesamfunn baserte seg på. Kjernefamilien er en uavhengig enhet, som klarer seg gjennom livet uten nødvendigvis å måtte belage seg på den øvrige familiens hjelp. En nyere trend i tiden er at antallet enslige har økt, et fenomen som i enda større grad er med på å illustrere avstanden til fortidens ættesamfunn.

I dagens Norge er det blitt populært med slektsgranskning, man viser stor interesse for å finne ut hvem og hvor man stammer fra, men ikke i samme grad hvem man er i slekt med utover den nærmere familie, og dermed heller ikke hvor stor ens egen slekt er.

3.5.1 Familie og slekt i Haralds tid

I det vi i dag kaller vikingtiden, var familie- og slektskapsforhold av en helt annen karakter enn dagens forhold. Familien var et sosialt knutepunkt, slektskap var viktig da dette ikke bare satte den enkelte på rett plass i den sosiale rangstigen, men slekten, eller ætten om man vil, var viktig med tanke på allianser og alliansebygging, ikke bare for egen sikkerhet og sosiale trygghet, men også som et grunnlag for en maktbase for bevaring av ættens renome, og eventuelt også som et grunnlag for videre ekspansjon. Rent familiemessig levde gjerne flere generasjoner under samme tak, mens den øvrige ætten var et støttepunkt i krisetider og i forbindelse med konflikter.

Utover denne sosiale forskjellen fra dagens familie- og slektsstruktur, hadde samfunnet i Harald Hårfagres tid også en sosialpolitisk struktur som var annerledes. Samfunnet var da et klassesdelt samfunn, med kongen over aristokratiet, aristokratiet over bøndene, som igjen var over husmenn, og nederst befant trelle seg. Bevegelsen innen denne klassesdelingen var ikke vanlig, det trinnet på rangstigen man befant seg på, var det trinnet man beholdt livet ut. Eneste bevegelse som under normale omstendigheter kunne skje, var nedover i rangstigen. Ytterst sjelden bevegde noen seg oppover, og skulle dette skje, var denne bevegelsen som regel

forbeholdt de laveste trinnene på rangstigen; treller kunne bli fri eller husmenn ble selvstendige bønder.

3.5.2 Makt og politikk

Vikingtidens aristokrati bestod som regel av storbønder. Titler som *Gode*, *Herse*, *Jarl* og *Konge*, var titler man enten ble tildelt eller selv utropte seg til å være. Flere av Harald Hårfagres oppponenter var konger, som oftest småkonger som hadde et slags overoppsyn med mindre geografiske områder, derav noen så små at man like gjerne kunne kalt de for landsby- eller bygdehøvding. Dette kan sies å være godt illustrert i *Heimskringlas* fremstilling av kong Haralds underleggelse av Trøndelag, hvor han i alt skal ha felt 8 konger. Rent størrelsesmessig er ikke Trøndelag større enn at dette skulle tilsi at disse 8 kongene ikke kunne hatt særlig store riker, spesielt med tanke på at fra Ørlandet kom Håkon jarl Grjotgardsson, og flere andre stormenn skal i følge *Heimskringla* ha sluttet seg til kong Harald allerede før han hadde lagt Trøndelag under seg.

Utfordringen til den enkelte konge, jarl eller herse, var hvordan man skulle makte å styre sitt eget kjerneområde. Å kontrollere et område er på mange måter en tosidig sak; på den ene siden skal man være sterk nok til å beholde sin posisjon mot interne krefter, samtidig som herredømmet må overholdes gjennom for eksempel innfriving av skatter og avgifter, eller utøvelsen av makt i forbindelse med lovsaker. På den andre siden, skal man også være sterk nok til å kunne forsvare sine eiendommer og det området man hersker over, mot eksterne fiender. Til dette krevdes det at den enkelte stormann måtte ha sin egen hird, størrelsen og kvaliteten på hirden tilsa hvor sterk stormannen var, og hvor mye han eventuelt kunne kontrollere, eller kunne beskytte i urolige tider.

Ulempen med denne form for maktkontroll, er at man likevel bare kan styre kjerneområdet direkte, og selv om en stormann som for eksempel kong Harald kunne opptre med hærmakt i andre deler av landet, ville en eventuell kontroll over nye områder måtte styres mer indirekte. Ønsket man en varig innflytelse, var man avhengig av å ha regionale høvdinger, som i kong Haralds tilfelle; mørejarlene og ladejarlene.

Da kong Harald startet på sin ekspansive fase, kan man etter det *Heimskringla* forteller, tolke det dit hen at det ikke eksisterte konger i Norge som benyttet seg av regionale høvdinger i den

forstand som kong Harald valgte å gjøre. Sagaene sier ingenting om at alle konger var like mektige, tvert imot fremstilles kong Haralds far, kong Halvdan Svarte, som en uvanlig mektig konge. Dette betyr ikke at noen konger tidligere ikke kunne ha hatt en form for regionale høvdinger, og dermed vært overkonge for andre, men det kan tyde på at kong Harald ikke møtte noen slike, og at maktsituasjonen var av en sånn karakter at kong Harald, i alle fall innledningsvis i ekspansjonsfasen, kunne gå til strid mot noen få lokale konger om gangen, uten nødvendigvis å måtte ta hensyn til konger i andre områder.

Man finner heller ikke i sagaene noe som tilsier at det forelå en tradisjon for samling av flere konger, til en allianse mot en felles ytre fiende.

3.5.3 En stormanns vei til makten

Et, for mange, rasjonelt og fornuftig spørsmål å stille, forutsatt at det stemmer som *Heimskringla* fremstiller kong Harald med tanke på at han gjorde stormenn som kom til ham mektigere enn det de var før, er: *hvorfor valgte ikke flere å underlegge seg hans styre uten kamp?*

Sett ut i fra dagens politiske realiteter, kan det virke som god politikk å underlegge seg en mektigere makt, når valget kan sies å stå mellom å bli mektigere selv, eller å miste alt man har, inkludert muligens også livet. Et stykke på vei kan dette sammenlignes med *EU*, i den forstand at tilhengerne mener at medlemsstater gjør det enkelte land bedre stilt til å møte økonomiske og politiske utfordringer, enn det situasjonen ville ha vært utenfor *EU*.

Som medlemskap i *EU* har sine motstandere, hadde også kong Harald Hårfagre sine.

På et litt lavere og nasjonalt nivå, minner det kanskje mer på norske politiske partier av i dag, som tross fundamentale politiske uenigheter, til tider likevel velger å inngå et samarbeide for å kunne komme i regjeringsposisjon. Et eksempel her er dagens regjering, med SVs og DNAs forskjellige syn på blant annet NATO, og Norges involvering i Afghanistan. Et annet eksempel er Høyres valg om å la Bondevik få statsministerposten i Bondevik II-regjeringen, til tross for at normen tilsier at det største partiet får denne posten. Høyre anså muligheten til å få makten en regjeringsposisjon ville gi, til å være viktigere enn prestisjen ved å ha statsministerposten.

Sverre Bagge har i sin bok *Society and Politics in Snorri Sturluson's Heimskringla*,³⁶ blant annet forsøkt å forklare hvordan han mener *Heimskringla* fremstiller de ulike politiske aktørenes, eller de første kongenes for å være mer presis, grunnlag for konflikter, og hvordan disse konfliktene utartet seg med tanke på valg av virkemiddel og begrunnelse for valgene. Bagge avviser Kohts, og andre historikers, teori om at konfliktene var basert på en konflikt mellom monarki og aristokrati, Bagge mener heller at de fleste konflikter i *Heimskringla* er konflikter mellom individer, på en måte som involverer kongen på lik linje med andre mektige menn. Bagge mener konfliktene bedre beskrives som feider, som i nordiske land er best kjent fra de islandske sagaene.

Det må det nevnes at Kohts teori i hovedsak er basert utifra de konfliktene som presenteres i sagaen om Olav den Hellige, og at under Olav den Helliges tid var det et relativt etablert monarki og aristokrati, hvilket utgjør en forskjell med tanke på den politiske situasjonen presentert i sagaen om kong Harald Hårfagre. Bagges beskrivelse av konflikttypen vil likevel bli lagt vekt på i denne sammenhengen, siden tiden mellom kong Harald Hårfagre og kong Olav den Hellige kan sies å være så kort at større fundamentale endringer i folks samfunnsoppfatninger og politiske tankemåter ikke kunne rukkit å feste seg i det politiske samfunnet, siden det ikke kan sies å ha skjedd noe revolusjonerende i mellom de to nevnte kongenes regjeringstider.

Bagge beskriver *Heimskringlas* politiske aktørene i konfliktene som aktører ute etter størst mulig makt og innflytelse, i et samfunn hvor kongetronen var det høyeste politiske embetet. Kampen om kongetronen var ikke åpne for alle, siden bare de med arverettigheter kunne delta, andre måtte konkurrere om andre embeter, som jarl og herse, men Bagge mener at konfliktene i hovedsak heller var konflikter om rettigheter, rettigheter som kunne gi makt og innflytelse. Bagge konkluderer med at politikken primært er individuelle aktørers manøvrering for makt.

Bagge beskriver videre de politiske virkemidlene til å være krigføring og diplomati. Krigføringen hadde naturligvis en funksjon av at man kunne beseire en fiende og innta hans land, og på denne måten befeste sin posisjon. Et annet aspekt med krigføring, var at seier ville medføre at det ville være lettere å få andres støtte, og på denne måten utvide sin makt, og dermed var krigføring også et middel til å få støtte. En slik støtte kan sies å ha to sider, den

---

³⁶ Bagge, Sverre: *Society and Politics in Snorri Sturluson's Heimskringla*, University of California Press, Los Angeles 1991

ene var at man gjerne ville være på den seirende parts side, for på den måten få beskyttelse, eller man posisjonerte seg for å kunne ta del av en eventuell videre fremgang.

Diplomatiet på sin side fikk bedre arbeidsbetingelser etter en seier, ved at en seier la grunnlag for eventuelle forhandlinger gå ut i fra en posisjon av makt. En maktposisjon kan være et overbevisende salgsargument, når man ønsker å selge andre ambisiøse stormenn utsikten til at de også kan få økonomisk og politisk utbytte av deltagelse.

3.5.4 En stormanns syn på makt og ære

En stormanns vei til makten er altså å kombinere krigføring og diplomati, for stormenn under kongestatus vil også det å underlegge seg andre stormenn, gjerne da konger, være en vei til og nå makt og ære. Kong Harald hadde tilslutning fra flere stormenn, som da tydeligvis anså at dette var veien for dem å gå. Men samtidig viser sagaene til flere stormenn som valgte ikke å underlegge seg kong Harald, men i stedet valgte enten å slåss mot ham, eller forlate landet. For bedre å kunne forstå de som opponerte mot kong Harald, enten direkte ved krigføring, eller bare ved å forlate landet, må man sette seg inn i det samfunnssynet de hadde, og hvilke æresbegreper de levde etter.

Preben Muelengracht-Sørensen bruker *sagaen om Egil Skallagrimsson* som en illustrasjon på sagaenes forklaring på hvorfor forskjellige konger og stormenn handlet ulikt. Han mener denne sagaen mer enn alle andre islendingesagaer handler om stormenns forhold til konger, og at kongetemaet alltid er nærværende i sagaens handling.

Sagaen om Egil Skallagrimsson starter i følge Muelengracht-Sørensen med en beskrivelse av hvordan bondesamfunnet og storbonden skjøttet sine liv, de levde i en innbyrdes sosial balanse, og de var på alle måter selvstyrende og selvforsynte. Når unge menn sommerstid dro på vikingtokter, var dette i felleskap med bønder og bondesønner fra andre gårder, uten noen omfattende eller ovenfra dirigert organisasjon. Skillet mellom bonden og storbonden er ikke i arbeids- og fremferdsmåter, begge arbeider hardt og er omgitt av sine menn både hjemme og ute på reiser. Skillet ligger i at storbonden er rikere, og at han gjerne er tildelt rettigheter og plikter av en konge eller jarl. Det er et klart klassesdelt samfunn, hvor man selv råder for og ordner opp i de saker som oppstår. Storbøndene har tradisjonelt regulert alle forhold vedrørende makt og eiendommer, og anså seg som frie menn, som kunne ta tjeneste hos en

fyrste basert på et frivillighetsmotiv. Dette illustreres i sagaen om Egil Skallagrimsson gjennom hvordan Egil tar midlertidig tjeneste hos kong Adelstein, men likevel er fri nok til å kunne forlate tjenesten etter eget ønske, og samtidig skilles med stort vennskap. På samme måte som Egil frivillig tar, og forlater, tjeneste hos kong Adelstein, var mange fylkeskongers situasjon vedrørende egne stormenn. Fylkeskongene var avhengig av deres frivillige tjeneste, og behandlet dem deretter. Dette forklarer hvorfor kong Audbjørn ikke prøvde å beordre Kveldulv med seg, da kong Audbjørn reiste nordover for å slåss mot kong Harald.

Dette tegner et bilde hvor en stormann kan sies å leve ett fritt liv, med full kontroll over de politiske virkemidler som påvirker hans makt og utøvelsen av denne. Han skjøtter selv sitt eget land, fordeler land innbyrdes til sine undersåtter, som Grim Kveldulvsson gjorde overfor sine ved ankomsten til Island, utreder bøter i lovsaker innad i sitt domene, og benytter seg av giftermål som et politisk virkemiddel til å befeste, eller kanskje utvide, sin posisjon innen sin klasse. Egen frihet ble sett på som såpass viktig, at man heller ville dø, enn å miste den. Noe som Solve Klove presiserte i sitt møte med kong Audbjørn.

3.6 Kong Haralds endringer av stormenns makt

I følge Preben Muelengracht-Sørensen, var mange av de forhold som skyldtes motstanden mot kong Harald grunnet i kong Haralds endringer av tradisjoner, og dermed rokkingen av de æresbegreper flere stormenn var vant med å leve etter. En stormanns frihet til å tjene en fyrste, lik Egil Skallagrimssons tjeneste hos kong Adelstein, var ikke den kong Harald tilbydde. Kong Harald krevde at alle stormenn skulle gå i hans tjeneste, eller i motsatt fall forlate landet. I motsatt fall ville konsekvensene være vanære, lemlestelse eller død.

I denne sammenhengen her er det viktig å understreke at før slaget i Hafrsfjord, anså mange stormenn seg for å være kong Haralds likemann, noe som *Heimskringla* blant annet illustrerer gjennom Solve Kloves tale til kong Arnvid.

Kong Haralds tilegnelse av odelsretten var en ganske klar måte å si til stormenn og bønder at han ikke anerkjente deres uinnskrenkede råderett over egen jord. Dette i seg selv ga kong Harald muligheten til å styre en nødvendig forutsetning for bøndernes status. Det at kong Harald også la seg opp i hvem som kunne få gifte seg med hvem, som i tilfellet med Sigurd på Sandnes' datter, Sigrid, enke etter Bård, Torolv Kveldulvsson venn, demonstrerer ikke bare

kongemaktens innblanding av den tradisjonelle reguleringen av makt- og eiendomsforhold, noe som i seg selv kan sette kongen som part i en sak og ødelegge den sosiale balansen, den fratar også bøndene et av de viktigste politiske virkemidlene de hadde, nemlig bruken av giftermål. Dermed er dette med på å endre grunnlaget for den samfunnsordenen mange storbønder var vant med, og som de levde etter. Konsekvensen av dette, er at kongen setter seg i en posisjon hvor han krever retten til å bestemme hvilken status den enkelte bonde eller stormann skal ha, han begrense videre den friheten de har til å skaffe seg rikdom, makt og ære, ved å regulere deres innbyrdes forhold på en måte som ikke anerkjenner den retten de etter fødselen var gitt. Dette fremstiller kongen som om han betrakter seg som hevet over de normene som gjelder den frie manns liv, ære og eiendom.

For den frie mannens synsvinkel er det da ikke noen mellomting, fordi enhver avgivelse av selvbestemmelsesretten under tvang vil sette ham inn i et system, et system hvor æren som var basert på personlig frihet og integritet ikke lenger gjelder.

4 Var slaget i Hafrsfjord nødvendigvis slutten for opposisjonens muligheter?

Å si at all opposisjon mot kong Harald Hårfagre opphørte etter slaget i Hafrsfjord vil sannsynligvis kun medføre riktighet hvis man tenker seg en samlet opposisjon med reelle planer for maktovertakelse, eller i det minste en plan for å vinne tilbake det tapte.

Opposisjonen mot kong Harald opphørte ikke etter slaget i Hafrsfjord, opposisjonen var fortsatt eksisterende, men som en samlet fiende viste den seg ikke som en nevneverdig trussel for kong Harald.

Piratvirksomhet mot bønder langs norskekysten resulterte i kong Haralds irritasjon, en irritasjon stor nok til at han samlet hæren som reiste på krigstokt vest over havet, og rensket i følge sagaen flere øyer for pirater, eller opposisjonelle hvis man kan kalle dem det. Den piratvirksomheten de hadde utøvd kan ikke kalles mer enn et irritasjonsmoment slik *Heimskringla* fremstiller dem, de var for små og sannsynligvis for lite koordinert til å utgjøre noen reell trussel mot kong Haralds nye rike. Det eneste vellykkede slaget mellom en representant for kongemakten, og en representant for opposisjonen, sett fra de opposisjonelles synspunkt, må være den trefningen i Viken hvor Solve Klove felte kong Haralds sønn Gudrød

Ljome. Rent realpolitisk må dette likevel kunne sees på som mer et personlig tap for kong Harald, muligens noe tap av ære og prestisje, enn noe tap som i nevneverdig grad endret de maktpolitiske forholdene internt i kong Haralds nyvunne rike.

Et spørsmål som da kan stilles er; hvordan kunne eventuelt opposisjonen ha fortsatt kampen etter slaget i Hafrsfjord, dersom de skulle hatt en mulighet til å vinne tilbake tapte eiendommer, eventuelt beseiret kong Harald Hårfagre fullstendig?

For å stable på bena en opposisjon hvor troen på seier vil være tilstede, kreves det at man kan samles rundt en lederskikkelse, og som deretter samler mannskap og ressurser til en organisasjon slagkraftig nok til at motstand ikke bare kan utøves, men også gi ønskede resultater.

Blant dem som fortsatte kampen mot kong Harald etter slaget i Hafrsfjord, er i grunn Solve Klove den eneste, basert på det faktum at han var kongesønn, som sagaene nevner. Det blir ikke omtalt i sagaene at Solve Klove forsøkte å samle ledende menn til seg, for på denne måten skape en slagkraftig opposisjon mot kong Harald. Det eneste som blir nevnt, er trefningen hans i Viken med Gudrød Ljome, deretter forsvinner han ut av bildet. Som kongssønn kunne Solve Klove muligens vært en samlende lederskikkelse for en organisert opposisjon, men hans maktbase, og dermed grunnlaget for både kontakter og ressurser, var på Sunnmøre, et område hvor kong Harald hadde satt inn Ragnvald Mørejarl til å styre. I tillegg er det relativt kort vei til Trøndelag, hvor ikke bare Ladejarlene hadde sete, men hvor kong Harald også ofte var med hirden sin. Så Sunnmøre ville nok ha vært et lite strategisk utgangspunkt for en opposisjon i så måte, forutsatt at Solve Klove i det hele tatt hadde villet forsøke seg på dette scenarioet. Noe som taler imot at Solve Klove kunne vurdert denne muligheten, er at han aldri arvet sin fars rike. Han ble dermed ikke kronet til konge, og gitt muligheten til å befeste sin posisjon i det som var hans fars kongerike. Dermed hadde ikke områdets stormenn og bønder knyttet lojalitetsbånd til Solve Klove, noe som ville ha vært en forutsetning for at Solve Klove skulle kunne ha hatt tilgang på nødvendige ressurser for en eventuell kamp videre. Dette gjør at Solve Klove nok ikke kunne ha vært den fremtredende lederen i en samlet opposisjon, men rent potensielt kunne han nok ha blitt en lederskikkelse innen den, både i kraft av egen person (som vist ved trefningen i Viken), og som en kongssønn med arverett til sin fars rike.

Rolv Ragnvaldsson, eller Gange-Rolv, kunne muligens ha blitt en lederskikkelse i en samlet opposisjon. Hans suksess i dagens Frankrike tegner et bilde av ham som en slagkraftig leder, men som Solve Klove ville han kun kunne stilt i kraft av sin egen person, og de som fulgte ham, ikke med en maktbase for mannskap og ressurser. Gange-Rolvs eventuelle maktbase ville vært de eiendommene kong Harald hadde satt Ragnvald Mørejarl til å styre, ikke bare ville dette området kunne blitt en kime til konflikt med Solve Klove, etter farens død fikk Gange-Rolvs bror Tore tildelt embetet som jarl på Møre av kong Harald. Det er derfor lite tenkelig at Gange-Rolv ville ha utfordret broren på dette, hvis han i det hele tatt hadde valgt å ta en videre kamp mot en konge som hadde satt to av hans brødre inn som jarl i sitt rike. En annen teoretisk mulighet er den som er beskrevet under avsnitt 3.4, om hvorvidt Gange-Rolv som stormann i Frankrike hadde slått seg sammen med jarlebrødrene sine, Einar og Tore, og da enten i kraft av denne konstellasjonen selv ha gått til kamp mot kong Harald, eller fått med seg stormenn fra Island for på denne måten utgjøre en enda mektigere opposisjon.

En mann som kunne ha blitt en lederskikkelse innen en videre opposisjon, og muligens med reelle muligheter til å lykkes med å samle mannskap og ressurser til en motstand som kunne vist seg effektiv nok til å endre historiens gang, var Geirmund Heljarskinn.

Geirmund Heljarskinn var ikke med i slaget ved Hafrsfjord, da han var ute i viking den sommeren. Ånund Trefot og Trond Bjørnsson var derimot med på den tapende siden i dette slaget, og det at de to sammen reiste til Geirmund Heljarskinn etter slaget, viser at de så ham som en naturlig leder i den videre kampen mot kong Harald.

Grettes saga beskriver Geirmund Heljarskinn som en av de store vikingene vest i havet, og som en storhøvding i Hordaland. Tar man utgangspunkt i at Hordaland var godt representert på opposisjonens side under slaget i Hafrsfjord, gjennom kong Eirik og andre stormenn derfra, kan det tyde på at motviljen mot kong Haralds styre var stor i det fylket, og i motsetning til Solve Klove og Gange-Rolv, hadde Geirmund Heljarskinn allerede en maktbase, i det at han var en stor høvding i fylket, og av denne grunn sannsynligvis et godt utviklet kontaktnett og mange lojalitetsbånd til stormenn og bønder i området.

Rent strategisk ville Hordaland også kunne vært et godt utgangspunkt for en videre kamp, da kong Haralds største forbundsfeller, Ragnvald Mørejarl og Håkon jarl Grjotgardsson, begge var lokalisert nord for Stadt, og dermed hadde ikke bare en lang reise til kong Harald, men også en vanskelig en, da Stadt ikke var enkelt å seile forbi utenom sommerhalvåret.

Dette er vurdert ut i fra at kong Harald oppholdt seg på en av sine kongsgårder i Rogaland, og at den strategiske fordelene ikke ville bli snudd på hodet til å bli en ulempe, Geirmund Heljarskinn kunne ha risikert å bli klemt inne mellom to fronter, spesielt i den delen av sesongen Stadt var enkelt å seile forbi.

I praksis kan man med ettertidens kjennskap til den virkelige historien konkludere med at slaget i Hafrsfjord, og det påfølgende straffetoktet kong Harald sendte til vesterhavsøyene, var slutten på opposisjonens mulighet til å ta tilbake sine riker og eiendommer. Rent teoretisk kunne likevel opposisjonen fortsatt ha hatt en mulighet, men dette ville ha krevd en sterk og klar lederskikkelse, som raskt kunne samlet og organisert den spredte opposisjonen, for på denne måten utviklet en samkjørt og slagkreftig opposisjon. Geirmund Heljarskinn kunne kanskje ha blitt denne lederskikkelsen, men siden han valgte å gi opp videre kamp mot kong Harald, og opposisjonen var da, ut i fra det vi kjenner fra de ulike sagaene, uten andre alternative lederskikkelser. Dermed kan man si at slaget i Hafrsfjord var slutten på opposisjonens reelle muligheter, en videre opposisjon håpløs grunnet mangelen på klare lederskikkelser.

5 Island – Landnám og historiske ettervirkninger

Man regner Landnåmet på Island til å ha starta rundt år 870, og at det i hovedsak var over etter 60 år. Av de 400 settlerne som er navngitte i *Landnámabok*,³⁷ regner man med at bare omkring 130 av disse kan sies å ha kommet direkte fra Norge. Selv om det er vanskelig å identifisere opphavet til settlerne, regner man med at det er innslag fra både de britiske øyene, i tillegg til Danmark og Sverige. Likevel regner man Landnåmet til å være hovedsakelig norsk, og da med størst innslag av landnåmsmenn fra kystfylkene Sogn, Agder, Hordaland og Møre, med mindre innslag fra Hålogaland og Trøndelag. Riktignok finner man innslag fra det norske innlandsområdet, men bildet tegner et klart inntrykk av at de nevnte kystfylkene er sterkest representert blant landnåmsmennene. Et interessant poeng i denne sammenhengen, er at Viken og Rogaland er lite representert i forhold til de andre kystområdene. Frans-Arne Stylegar mener dette kan passe inn i teorien om at Harald Hårfagre kunne ha vært en rogalandskonge, og at ”rikssamlingen” hans ga han et overregionalt herredømme over vestlandsfylkene.³⁸

Uansett hvor settlerne kom fra, og hva som fikk de til å utvandre til Island, krevdes det at man hadde betydelige ressurser for å kunne foreta et vellykket landnám i vikingtiden. Det var ikke bare nok å komme til Island og finne seg land, man måtte bringe med seg mannskap og utstyr til å sikre en form for selvberging, i tillegg til at man også måtte ha med seg proviant og forbruksmateriell nok til å klare seg, inntil man hadde fått opp produksjonen av mat og materiell til et nivå hvor man var selvberget. Av denne grunnen krevde et vellykket landnám at man var ressurssterk i utgangspunktet, med god tilgang på det materielle og mannskapsmessige behovet. Dette tilsier at landnåmsmennene måtte være i det minste storbønder eller lokale høvdinger, for å kunne dekke de organisatoriske behovene.

I de islandske sagaene finner vi eksempler på hvordan dette skal ha foregått, i *sagaen om Laksdølene* fortelles det om Kjetil Flatnev og hans familie og undergitte, hvordan de besluttet å reise ut, og hvordan de organiserte sin utreise, hvor sønnene Bjørn og Helge reiste til Island. Helge reiste direkte, mens Bjørn kom senere sammen med Hallstein, sønn til Torolv Mosterskjegg, som hadde rustet ut et skip til dem. Torolv Mosterskjegg valgte senere også å dra til Island, under de omstendighetene som er beskrevet i avsnitt 3.3.7.

³⁷ Landnámabok (etter Hauksbok):

oversatt av Hagland, Jan Ragnar, Erling Skjalgssonselskapet 2002

³⁸ Landnámabok (etter Hauksbok):

s 13

Egilssagaen forteller om Kveldulvs og sønnen Grims forberedelser og utreise på samme måte, riktignok med en litt annen avskjed til gamlelandet; der Kjetil Flatnev holdt ting, og reiste ut under det man kan kalle rolige omstendigheter, sørget Kveldulv og hans menn for at sønnen Torolv var hevnet før de reiste ut. Men måten utvandringen til Island ble planlagt og gjennomført rent organisatorisk er lik, ressurser ble samlet, skip rustet ut, og man tok med seg familien, undergitte og alt løsøre.

Landnåmabok forteller om et fåtallig aristokrati som tok kontroll over hvert sitt omfattende område, for så å dele dette til allierte og undergitte. I *Egilssagaen* kan vi lese hvordan Skalla-Grim, Egils far, og senere Egil selv, ordnet landfordelingen til seg og sine. Det samme er godt beskrevet i *Grettes saga*, om hvordan Geirmund Heljarskinn slår seg ned på Island, fordeler land, for så å ta imot Trond Bjørnsson og gi ham land. I samme saga fortelles det videre om hvordan Ånund Trefot kom til Trond, som da var behjelpelig med å skaffe Ånund land, med Geirmund Heljarskinns velsignelse.

5.1 Hvorfor akkurat Island?

Når man først velger å forlate sitt hjemland, har man som regel en klar tanke og ide om hvor man vil dra. I det minste forutsettes dette i denne sammenhengen, for de tilfellene som forlot Norge under kong Haralds regime. Videre må man også anta at de var ressurssterke nok til å kunne velge hvor hen dem ville etablere seg, under forutsetning av at de valgte fredelige områder. Selv om begrepet fredelig i vikingtiden kanskje var et relativt begrep, her menes det om områder som man ikke først måtte beseire militært. Denne forutsetningen baseres på antagelsen om at de som deltok og tapte i slaget ved Hafrsfjord sannsynligvis ikke var verken lystne, eller i stand til, å foreta en militær invasjon i et fremmed land rett etter et større nederlag. Videre kan man si at det også virker sannsynlig at dersom man bryter opp fra hjemstedet med alt man har av familie, undersåtter og løsøre, er ikke viljen den største til å risikere alt i en eventuell militær invasjon.

Dermed sitter man da igjen med den fredelige løsningen, å slå seg ned der de enten var velkommen, det fantes ledig plass, eller begge deler.

Så hvorfor Island? Det kan være flere grunner til at Island ble foretrukket av så mange settlere, spesielt i tiden rundt og etter slaget i Hafrsfjord. Å si at det var den eneste muligheten de hadde, kan være en drøy påstand. I *sagaen om Laksdølene* fortelles blant annet at Kjetil Flatnev slo seg ned hos venner i Skottland, og det kan derfor være en mulighet for at flere av settlerne hadde venner de kunne reise til. Et alternativ i så måte kunne vært Irland, med Dublin som en fremvoksende vikingby, grunnlagt av norske vikinger, og med familieband inn i opposisjonen til Harald Hårfagre. Eksempler her er blant annet *Grettes saga*, som forteller at Ånund Trefot og Trond Bjørnsson en tid etter slaget i Hafrsfjord rustet seg ut og dro til Irland, til Bjørns bror Øyvind Austmann.³⁹ Om samme Øyvind Austmann står det i *sagaen om Øyrbyggjene* at han ikke bare var gift med Rafurta, datter av ”*Kjarval Irekonge*”⁴⁰, men også at han var far til Helge den magre, som Kjetil Flatnev skulle ha giftet datteren Torun Hyrna med. Helge den magre blei med tiden for så vidt en stormann på Island.

Island var blitt ”oppdaget” av norske sjøfolk ikke lenge før slaget i Hafrsfjord, de første rapportene om landet, eller rettere sagt øya, var at landet rikt på fiske og sjøliv, øya hadde store gressområder, og i tillegg var det man visste øde. Å være en øy rik på fisk og annet sjøliv, med god tilgang til ferskt ellevann og gressletter, tilsier at den da måtte være godt egnet til en type levevei bestående av gårdsdrift, fiske og fangst. Dette var en levevei som var velkjent for norske settlere, så muligheten til å kunne slå seg ned en plass og fortsette med en levestil de kjente til, kan for mange ha vært en viktig grunn til at valget falt på Island. Det at øya lå der ubebodd og ubenyttet, hvor man så nærmest kunne velge og vrake, i alle fall i den tidlige fasen, hvor man ville slå seg ned, var nok også en god grunn til å velge Island. På denne måten ville man i så tilfelle slippe å måtte ta til takke med grunnområder som var til overs hos venner og bekjente i for eksempel Irland og Skottland.

Avstanden mellom Island og Norge kan også ha hatt en innvirkning på valget. Eneste adkomstvei var sjøveien, og avstanden var så stor at man kunne få en trygghetsfølelse av at man var utenfor den umiddelbare rekkevidden til kong Harald Hårfagre, siden en eventuell ekspedisjon fra hans side i høyeste grad ville vært et sjansespill, da man må kunne regne med at kong Harald ved en slik ekspedisjon måtte ruste ut flåten sin med forsyninger som ikke bare skulle vare reisen frem og tilbake, men sannsynligvis også for store deler av oppholdet, siden man ikke med sikkerhet kunne vite at de ville klare å skaffe nok forsyninger fremme på

---

³⁹ Grettes saga: s 17

⁴⁰ Sagaen om Øyrbyggjene: s 174

Island. På den andre siden var ikke avstanden større enn at man fortsatt holdt kontakten med familie og venner i Norge, noe som blant annet gjenspeiles i Egil Skallagrimssons reiser mellom Island og Norge, i sagaen om ham.

5.2 Island – midlertidig løsning eller endestasjon?

Sagaene forteller at blant annet Ánund Trefot og Trond Björnsson ønsket å fortsette kampen mot kong Harald Hårfagre. Selv om deres håp, Geirmund Heljarskinn, ikke ville fortsette kampen, og heller valgte å slå seg ned på Island, så kan man likevel undres om hvorvidt de norske stormennene, som ble settlere på Island, likevel nærret et håp om at opposisjonen mot kong Harald skulle fortsette.

Dersom det eksisterte noen forhåpninger om å fortsette opposisjonen mot kong Harald, var Island i så måte en relativt god og strategisk mellomstasjon. Som nevnt over var avstanden mellom Island og Norge så stor at risikoen for å bli utsatt for et hærtokt fra kong Haralds side var liten, samtidig med at den ikke var større enn at kontakten lett kunne opprettholdes med familie og venner. En slik kontakt ville da ikke bare være av verdi for den enkelte settler i seg selv, men også som en potensielt god informasjonskilde med tanke på å skaffe seg et godt etterretningsvesen i den videre kampen. Innslaget av norske settlere på Island dekker det meste av den atlantiske kyststripen i Norge, og det ville ikke være vanskelig å gjennomføre seilaser med strandhugg ulike steder langs norskekysten, uten at kong Harald skulle få kjennskap til det. Til det var kysten for lang, og nedslagsfeltet for stort. Videre ville også Island utmerket godt kunne ha fungert som en base, nærmest et oppsamlingspunkt, ikke bare formindre strandhugg og raiding lik den virksomheten ble utført fra vesterhavsøyene, den virksomheten kong Harald slo så hardt ned på, men også som et springbrett for en potensiell invasjon.

Island kunne også ha vært en midlertidig løsning for de som eventuelt hadde forhåpninger om at kong Haralds regime ikke skulle ha lang særlig lang levetid, Norge kan ikke akkurat sies å ha hatt tradisjoner for lange, fredelige regjeringsår for enekonger på den tiden. Sånn sett var hele situasjonen helt ny, og det kan dermed tenkes at noen valgte å være avventende med

tanke på hva som ville skje, samtidig som de foretrakk å være i relativ trygg avstand fra kong Harald.

De som taler imot Island som en midlertidig løsning, er måten sagaene omtaler hvordan de forskjellige settlers oppbrudd fra Norge. Ånund Trefot for eksempel, skal ha brent ned gården sin, etter ha samlet all løsøren han kunne få tak. Hans venn Torolv Mosterskjegg skulle angivelig ha konferert med sin beste venn, guden Tor, som skulle ha sagt at hans fremtid lå på Island, hvorpå han, i likhet med for eksempel Kveldulv og Kjetil Flatnev, samlet sammen familie og undergitte, rustet ut skip med all løsøre de kunne få med seg, for så å seile til Island. Denne typen oppbrudd virker å være for solid, for gjennomført til å kunne kalles en midlertidig adresseforandring. I enkelte tilfeller kan man si at alle broer ble brent, jamfør Ånund Trefots gård og hans hevn, i likhet med hvordan Kveldulv og Skalla-Grim hevnet Torolv Kveldulvsson.

Mønsteret bosettingene ble organisert på tilsier også at man la grunnlaget for noe varig, stormennene tok svære eiendommer, som de så fordelte blant familie, venner og undergitte. Ikke akkurat ulik den modellen de hadde forlatt i Norge.

I det hele tatt får man inntrykk fra både *Landnåmabok* og de islandske ættesagaene at landfordelingen av Island var basert på at områder ble delt opp, og ulike slekter holdt adskilt, nærmest som om settlerne var stammer, hvor høvdingene sørget for at den enkelte stamme fikk tildelt sitt eget separate område, for så å foreta en intern oppdeling. Inntrykket dette gir, er et inntrykk av en handling som skal være varig nærmest av en permanent karakter.

I så måte passer dette ikke inn i et bilde på Island som en midlertidig løsning, da en midlertidig løsning muligens ville ha hatt mer av et større fellesskap, samtidig som både avreisen og selve settlingen muligens også ville ha gitt inntrykk av en mindre permanent karakter.

5.3 Island – historiske ettervirkninger

Det var ikke bare settlernes jorddeling som kan sies å ha vært etter norsk modell, settlerne tok også med seg sine norske tradisjoner og verdier. De æresbegreper de hadde levd etter i Norge, var de samme de levde etter på Island. Dette gjaldt blant annet synet på stand, eller klasse, den enkelte hørte til, noe som den fortsatte bruken av giftermål innen samme stand som politisk virkemiddel viser. Her fortsatte de med de sedvaner som kong Harald hadde lagt seg opp i, da han valgte å bruke sin makt til å påvirke giftermål, og på denne måten frata bøndene politisk makt.

Opprettholdelse av loven, og æren i denne forbindelsen, ble videreført etter den kjente norske modellen. Slekt og venner kunne gå inn som meklingsmenn i tvister mellom folk, og skulle dette ikke vise seg å være nok, gjennomførte man ting og tingsamlinger på samme måte som det var blitt gjort i Norge. Kontakten med Norge var også så tett i dette henseende, at da man skulle opprette det islandske Alltinget, valgte man å sende lovkyndige menn fra Island til Norge, for å studere Gulatinget, som så ble en modell for opprettelsen av Alltinget.

I det hele tatt kan sagaene, da spesielt ættesagaene, skape et bilde av at settlerne anså det som svært viktig og ikke bare holde en kontinuerlig kontakt med Norge, men man kan også få inntrykk av at den grundige presentasjonen av familie- og slektsforhold som finnes i alle ættesagaene, var et virkemiddel for ikke bare å holde på sin norske tilknytning, men også et middel for å fremheve og presisere egen status, og dermed også vedlikeholde klasseskillene. Uansett må denne gjennomgående fremhevingen av slektskapsforhold ha vært meget viktig for islendingene. En slik grunn kan også ha vært behovet for å fremstå som sanne, ved å vise til en logisk oppbygning med tanke på hendelsesforløpet, og hvordan sagaenes ulike karakterer er knyttet opp mot hverandre. En saga vil naturlig nok være mer troverdig dersom sannhetsgehalten kan la seg etterprøves, noe som den utstrakte bruken av reelle personer og handlinger gir mulighet for. Et annet aspekt her, er det behovet de også må ha hatt for ikke bare å rettferdiggjøre egne valg og handlinger, men også få presentert sin versjon av de hendelsene som la til grunn for oppbruddet fra Norge. En annen mulig årsak til utviklingen av sagaene er også behovet for å vise sin egen historie, og dermed skape en tilhørighet og en identitet, for noen kanskje spesielt viktig med tanke på å unngå følelsen av å være utstøtt fra Norge.

Om dette var grunnen til at settlerne tok med seg den norske skalde- og kvadtradisjonen, er ikke sikkert, men uansett levde den muntlige fortellertradisjonen videre på Island.

Denne interessen for sin egen historie og identitet, kombinert med den muntlige fortellertradisjonen, la grunnlaget for det arbeidet de første islandske historikerne utførte. Begrepet historiker må det her påpekes er benyttet i en utvidet tolkning, på den måten at kanskje ikke alle anså seg som historikere, men de var likevel medvirkende til at historien kunne nedtegnes, gjennom sine nedtegnelser av lovskrifter, kvad, sagaer og annet.

Da skrivekunsten kom til Island, lå veien åpen for menn som Sæmund Frode, Are Frode, Hauk Erlendsson, Snorre Sturlason og flere med dem. De som fikk sin skolering blant islandske lærde menn, de valgte av ulike grunner å skrive ned blant annet kvad, skaldedikt og sagaer, slik at det som hadde levd kanskje flere hundre år innen den muntlige fortellertradisjonen, ble tatt vare på i overgangen til den skriftlige kulturen. Noen av dem reiste også til Norge, både for å lære, og for å arbeide. Et eksempel her er de norske kongesagaene, som noen forskere mener kan ha fått i oppdrag å skrive en samlet norsk kongesaga frem til *Sverres saga*.⁴¹

Uavhengig av hvem som skrev hva, og på hvilket grunnlag det ble gjort, er resultatet det samme; arbeidet ble utført, og den islandske interessen for denne type litteratur, resulterte i at de arbeider som ble utført i Norge, raskt fant veien til Island, og det er i mange tilfeller på Island skriftlige arbeid i størst grad har blitt tatt vare på, når man ser på det arbeidet som ble gjort de første hundre årene etter skrivekunsten kom til Norden.

Dermed kan man si at den islandske historieinteressen ikke bare har skapt, men også sørget for å bevare både islandsk og norsk historie.

Et helt annet aspekt med de islandske ættesagaene, er det unike faktum at man i dem har rike kilder fra tapernes side, fra tapernes versjon av de hendelsene som utspant seg i tiden rett før, under og etter slaget i Hafrsfjord. Uttrykket ”seierherren skriver historien” kan i så måte ikke sies å gjelde i dette henseende, siden de beste kildene enten har direkte opphav i tapernes versjon, eller er etterkommere av den tapende part.

---

⁴¹ Norges kongesagaer: Snorre – De første kongene, s 198

6 Var Harald Hårfagres rikssamlingsprosjekt en selvfølge?

Når man snakker om hva som har skjedd opp igjennom historien, sitter man på mange måter med en slags fasit, med tanke på hva som skjedde, når det skjedde og konsekvensene av det som skjedde. I all omtale av historie, skal man være forsiktig i bruken av ord som fasit, og også fakta. Dette gjelder særlig innen de områdene av historien hvor kildene gjerne er mangelfulle, og i tillegg helt klart bør være gjenstand for en faglig kritisk vurdering før man velger å tolke innholdet i de kilder som faktisk eksisterer.

I dette avsnittet vil fokuset være på det som sagalitteraturen, og da spesielt *Heimskringla*, nevner om Harald Hårfagres vei til makten, og hans rikssprosjekt. Uten å ta stilling til kildenes faglige verdi og riktighet med tanke på hvorvidt de fremstiller saken korrekt, vil de likevel brukes som et utgangspunkt for en analyse over hva, hvor og eventuelt når historiens gang under Harald Hårfagres tid kunne vært endret.

6.1 Harald Hårfagres oppvekst

I følge *Heimskringla* var Harald Hårfagre bare 10 år da han arvet farens kongedømme. Som tidligere nevnt i oppgaven var det vi i dag kjenner som Norge ikke ett rike, men heller en rekke småkongedømmer, hvor tanken om en rikssamling etter all sannsynlighet ikke var det vi i dag kan kalle et aktuelt politisk tema. I alle tilfeller finner vi ikke noen steder i sagaene som omhandler konger eller stormenn før Harald Hårfagre, som offentlig har uttalt en slik politisk ambisjon. Det er likevel en mulighet for at Harald Hårfagres far, kong Halvdan Svarte, hadde ambisjoner utover eget arverike, han klarte i sin tid å legge under seg store nok deler av det sørlige Norge til at han ble ansett som en mektig konge, sammenlignet med sine nærmeste naboer. Hvorvidt Halvdan Svarte hadde ambisjoner utover det riket han la under seg, vil likevel være spekulasjoner, siden han forsvant ut av sagaen da isen brast. Hans sorti var ikke akkurat av det planlagte slaget, og maktvakuemet som oppstod ved hans død, kan vel med rimelighet kunne kalles en gyllen mulighet for hans fiender til å ta tilbake gammelt land. Halvdan Svartes motstandere så sannsynligvis for seg et scenario hvor en 10-åring, som over natten arvet et kongedømme, ikke ville bare ville ha utfordringer med å befeste egen posisjon innad i familien, men også store utfordringer med å holde på arvet makt.

Dette scenarioet gir 3 muligheter hvor historiens gang kunne vært endret, Harald Hårfagres rikssamlingsprosjekt kunne vært skrinlagt før det i det hele tatt ble startet;

- 1 Egen posisjon**
- 2 Slekten vurdering av styrkeforhold**
- 3 Risikoen for å falle i slag**

6.1.1 Egen posisjon

Det første hinderet var posisjonen innad i familien. Sagaene forteller lite om Harald Hårfagres eventuelle søsken, det er ikke usannsynlig at han hadde flere av dem, samtidig som hans fars slektninger også er et område vi vet lite om. Hvor mange av Haralds slektninger kunne ha ambisjoner på egne vegne er med bakgrunn i sagalitteraturen vanskelig å si, sagalitteraturen har som for eksempel i *Heimskringlas* omtale av Harald Hårfagres sønner, vist at arverett i seg selv ikke nødvendigvis la en stopper på den øvrige families ambisjoner. I Harald Hårfagres tilfelle kunne det hele muligens ha endret seg dersom for eksempel hans onkel Guttorm istedenfor å bli Haralds hærfører, hadde valgt å benytte seg av muligheten denne posisjonen gav ham til selv å bli konge.

6.1.2 Slekten vurdering av styrkeforhold

Harald Hårfagres posisjon innad i slekten må likevel kunne sies å være god nok til at han, uavhengig av andre familiemedlemmers ambisjoner, fikk sin arverett. Selv om man internt i slekten foretar et endelig valg, kan slekten likevel være usikker på hvorvidt slekten som helhet er tjent med det valget som taes, og hvordan kongen og hans rådgivere forvalter slektens land, eller kongedømme. Dette kan skape muligheter som eksterne aktører kan utnytte, gjennom utstrakt diplomati, eller som noen kanskje vil foretrekke å si, hestehandler og trusler, kunne Harald Hårfagres rike bli sterkt svekket, på bekostning av fred med naboene. Hadde for eksempel kong Gandalv valgt denne løsningen, kunne dette resultert i at Harald Hårfagres posisjon var blitt så svekket at han ikke ville ha en maktbase, eller springbrett om man vil, til

å foreta noen videre ekspansjon. Dersom dette hadde skjedd, kunne resultatet vært at Harald Hårfagre levde sitt liv som en av flere småkonger, i stedet for hva som faktisk skjedde.

6.1.3 Risikoen for å falle i slag

Det tredje og siste alternative utfallet i denne perioden, ville ha vært om Harald i sin periode med forsvarskrig hadde falt i et av de mange slagene som han deltok i. Det finnes rikelig med dokumentasjon i sagalitteraturen på småkonger som faller i slag, og at deres kongedømmer innlemmes i seierherrens, som for eksempel i forbindelse med Harald Hårfagres rikssamlingsprosjekt.

6.2 Harald Hårfagres ekspansjon

Etter å ha avsluttet fasen hvor han slåss med sine arvede motstandere, valgte Harald Hårfagre å ekspandere, noen som kan sies å være rikssamlingsprosjektets første skritt. Hvorvidt sagaens *Gyda* i realiteten hadde noe med Harald Hårfagres ekspansjonslyst, er for så vidt i denne sammenhengen irrelevant. Her vil fokuset være på at etter å ha konsolidert sin maktbase, valgte Harald Hårfagre ekspansjon som neste skritt. Der den forrige fasen bar preg av en kamp for ikke bare å beholde arveriket, men også å overleve, bærer denne fasen preg av tenking og handling i langt større skala. Innmarsjen i Oppdal var et klart signal til omverdenen om hva som ventet Harald Hårfagres fiender, skulle de velge å stå imot ham. Videre viste den diplomatiske evnen Harald Hårfagre hadde, gjennom å knytte til seg mektige menn som enten var konger eller jarler av egen makt, eller tildelingen av makt og embeter til utvalgte menn, at han tenkte stort og langsiktig. Alliancebygginger gjennom giftermål og gaver, var virkemidler han benyttet seg av, i tillegg til ren krigføring. Denne fasen kan si å introdusere et nytt scenario, nemlig det diplomatiske aspektet ved Harald Hårfagres rikssamlingsprosjekt, og samtidig flere aspekter ved det 3. scenarioet skissert i foregående avsnitt.

6.2.1 Det diplomatiske aspektet

Vennskap og gavegiving hang i sagatiden sammen med egen status, eller ønsket om å vise status. Det var ansett som ærerikt å gi store og kostbare gaver til menn man ønsket å være venner med, og gaver ble også gitt som takk for lojal tjeneste, og som et middel til å holde folk i sin tjeneste. Der var klare regler med tanke på status, nærmest retningslinjer, for hvilke gaver man skulle gi i forbindelse med å vise sosial rang og lojal tilhørighet. Æresbegrepene på den tiden var slik at aksepterte man gaven man ble tilbudt, måtte man også stå inne for de forpliktelsene en slik gave medførte. En annen signaleffekt med gavegivingen, var at det kan sies å være et diplomatisk utspill, i den forstand at å avvise gaven ville bli sett på som en fornærmelse. En slik handling ville da gjerne medføre fiendskap mellom giver og mottager, noe begge parter var inneforstått med at slik fungerte spillereglene. Gavene kunne være materielle ting, arrangerte giftemål, embeter eller tjeneste hos gavegiver. I seg selv var ikke gavegivingen ensidig på den måten at man ga gaver nedover rangstigen, gaver kunne også gies, innenfor visse rammer, også oppover rangstigen.

Gavegivingen var av denne grunn et diplomatisk verktøy, i og med at de ble benyttet som en form for toveis forpliktelse, giver viste mottager hvor han anså deres sosiale status var i innbyrdes forhold, og mottager forpliktet å overholde dette. *Heimskringla* fremstiller Harald Hårfagre som en meget gavmild mann, flere av de som kom og ble hans menn belønnet han med gaver og embeter som gjorde de rikere og ga de mer makt enn det de hadde før de gikk i hans tjeneste. Som eksempel kan nevnes Håkon jarl Grjotgardsson, som kom til Harald med mange menn fra Ørlandet, og ble utnevnt til jarl over Lade, noe som i realiteten gav ham ikke bare makten i Trøndelagsområdet, men også muligheten til å kontrollere handelen nordover i riket. Håkon jarl på sin side giftet bort sin søster til Harald Hårfagre, noe som skapte enda tettere bånd mellom dem.

Sagalitteraturen nevner ikke konkret noen av Harald Hårfagres motstandere som forsøkte å konkurrere direkte med Harald med tanke på de Harald søkte å knytte til seg. Skulle noe slikt ha skjedd, og også vært vellykket, ville dette kunne ha skapt en mulighet for at maktbalansen i så tilfelle ville ha tippet i Haralds disfavør, noe som igjen kunne lagt en demper på hans ekspansive politikk. Ikke bare ville Harald Hårfagres maktbase reduseres i forhold til opposisjonens, endringene i styrkeforholdene kunne ha gitt et utfall der han ville måtte se seg nødt til å akseptere at for eksempel en annen konge var hans overmann, og dermed ikke lenger så muligheten til å legge mer land under seg.

En annen side av dette diplomatiske aspektet er den aktiviteten, eller kanskje rettere sagt manglende aktiviteten, Harald Hårfagres opposisjon la ned med tanke på å stå imot hans ekspansjon. Harald Hårfagre fikk særlig i starten tid på seg til å fokusere på mindre områder, og muligheten til å konsolidere nye områder, før man kan si at opposisjonen i særlig grad begynte å organisere seg mot ham. Et eksempel på ”for lite – for sent” er den innsatsen først Solve Klove legger ned i forbindelse med de to slagene ved Solskjel, og senere også det siste store slaget i Hafrsfjord. Man kan tolke det dit hen at Harald Hårfagres opponenter undervurderte ikke bare hans ekspansjonstrang, men også hans diplomatiske og militære kapasitet. Hadde opposisjonen sett varselssignalene på ett tidligere stadium, og forutsatt at de hadde evne og vilje til å gjøre noe med det, kunne kanskje Harald Hårfagres ekspansjon vært permanent stoppet i god tid før slaget i Hafrsfjord. Sett i et slikt lys, fremstår slaget i Hafrsfjord som opposisjonens siste krampetreknninger på norsk jord.

6.2.2 Risikoen for å falle i slag – del 2

Som nevnt tidligere, løp Harald Hårfagre en risiko for selv å falle i de slag han deltok i. I hans ekspansive fase kan man si at denne risikoen økte, i den forstand at han, selv om han også var blitt mektigere, hele tiden gikk inn i slag som var mot større og mektigere motstandere. Muligens kan dette tolkes dit hen at Harald Hårfagre så på at jo større risikoen var, dess større var gevinsten, uansett kunne raskt utfallet på de forskjellige slagmarkene ha endret karakter, spesielt hvis opposisjonen hadde vært raskere og dyktigere til å samle seg i en felles front mot ham.

6.3 Det utenrikspolitiske bildet

Ved å bruke moderne begreper om innenriks og utenriks om det politiske bildet Harald Hårfagre måtte forholde seg til, kan man si at man ovenfor har vurdert det rent innenrikske, men at dette på langt nær tegner at godt nok bilde av tidens hendelser, og hva som fikk, eller kunne fått, innflytelse på det endelige utfallet. Rent innenriksk sett arvet Harald Hårfagre ett relativt sterkt kongedømme, da sett i sammenligning med øvrige kongedømmer innen det vi kaller Norge i dag. Forholder vi oss til Norge av i dag, ville så den aktuelle utenrikssfæren til Harald Hårfagre være Sverige, Danmark og de britiske øyene. Rent utenrikspolitisk stod så en konge av Norge potensielt sett trengt opp i et hjørne, med mektige fiender på alle kanter.

6.3.1 Sverige

I Harald Hårfagres tid var ikke Sverige samlet til ett rike, på mange måter kan det sammenlignes med hvordan Norge var, delt opp i mindre kongedømmer, hvor makt og innflytelse var en faktor i konstant endring. Sånn sett var ikke Sverige som helhet en reell trussel for et samlet Norge, men Sveakongen Eirik Gudmundsson var likevel for en liten periode Haralds fiende, uten at det fikk noen annen innvirkning enn at Harald la under seg mer land. Sett utifra nåtidens følelser mellom Norge og Sverige, er det en interessant tanke hva som eventuelt kunne skjedd dersom kong Eirik Gudmundsson kunne mobilisert styrker fra et samlet Sverige, men det er for så vidt mindre relevant.

6.3.2 Danmark

I Danmark var situasjonen imidlertid annerledes, Danmark hadde kanskje ikke en enekonge i ordets forstand, men til gjengjeld var danskene en maktfaktor å regne med i Nordjømrådet. Deler av Sør-Norge lå innenfor danske kongers interessesfære, samtidig som danske vikinger hadde lagt under seg store deler av England, og var ikke bare udelt positivt innstilt til norske vikingers aktivitet på de britiske øyene, siden det ikke var uvanlig at man valgte forskjellige

sider under konfliktene der. Et sterkt og samlet Norge ville da kunne være en reell trussel mot danske interesser, ikke bare i England, men også i Danmark. Den danske trusselen var særlig stor i Harald Hårfagres yngre dager, men da seiersrike danske vikinger klarte å endre de interne danske maktforholdene utover midten av 800-tallet⁴², mistet de mye av sin direkte innflytelse over dagens oslofjordområde, og dermed Norge.

6.3.3 De britiske øyene

Med de britiske øyene menes her i hovedsak England, Skottland, Irland og for så vidt til dels Wales. Som nevnt over var danske vikinger tungt inne i England, mens norske vikingekonger mer fokuserte på Skottland og spesielt Irland. Alle disse landene var i tilsvarende situasjon som Norge, bestående av flere småkongedømmer som like gjerne kunne slåss innbyrdes, som å samle seg mot en felles ytre fiende. Unntaket her var den engelske kongen Alfred, som startet på et engelsk rikssamlingsprosjekt som hans sønn Adalstein senere fullførte. I seg selv var kanskje ikke de britiske øyene en reel trussel på kort sikt for Harald Hårfagre, men et samlet England ville kunne bli det. Imidlertid var de danske og norske vikingekongene som skaffet seg maktposisjoner på de britiske øyene en mer reell trussel. Danskene med tanke på å hevde sin rett innen det de så på som sin interessesfære, samtidig som de kunne tenkes å ha et ønske om å holde Norge som det var før Harald Hårfagres tid, et område med mange for mange potensielle interne konflikter til å være en reell trussel mot dem.

De norske vikingekongene derimot, hadde ikke bare en egeninteresse av tilstanden i Norge med tanke på eget land, de hadde også slektsinteresser som stod i strid med både Harald Hårfagres rikssamlingsprosjekt, og den politikken han førte.

Denne utenrikspolitiske situasjonen tegner et bilde av et mulighetens vindu for Harald Hårfagre. De mange ulike interessenter var på mange måter bundet opp med store ressurser der de var, danske vikinger i England, norske i Irland, engelskmenn i England osv. Da Harald Hårfagre etter hvert inngikk et vennskapsforhold, nærmest en allianse med den engelske kong Adalstein, bidro ikke akkurat det til å svekke hans posisjon.

---

⁴² Titlestad, Torgrim: Viking Norway, s 71-72

Hva kunne eventuelt ha skjedd innen dette utenrikspolitiske bildet, som kunne fått historiens gang til å endre seg med tanke på Harald Hårfagre og hans rikssamlingsprosjekt?

Rent umiddelbart kunne følgende scenarier ha oppstått, uten at det for så vidt av den grunn behøver ha fått noen umiddelbar innvirkninger annet enn i Norge;

- 1 De norske vikingene kunne med full styrke gått imot Harald Hårfagre**
- 2 De danske vikingene kunne med full styrke gått imot Harald Hårfagre**
- 3 De danske og norske vikingene kunne ha sluttet felles front imot Harald Hårfagre**

6.4 En vurdering av det utenrikspolitiske bildet

De innenrikspolitiske scenarioene er allerede omtalt under avsnitt 5.2, mens de utenrikspolitiske scenarioene er omhandlet i avsnitt 5.3. Forskjellen mellom de innenriks- og de utenrikspolitiske scenarioene er i grunn relativt liten med tanke på hva som kunne ha skjedd med kong Harald Hårfagre rent personlig. Forskjellen ligger mer i hvordan selve utfallet av slaget i Hafrsfjord kunne ha vært, dersom noen av scenarioene beskrevet i avsnitt 5.3 hadde inntruffet. Nedenfor kommer en mer utfyllende vurdering av disse scenarioene.

6.4.1 De norske vikingene kunne med full styrke gått imot Harald Hårfagre

I denne sammenhengen her menes det med de norske vikingene de som mer eller mindre var bosatte i hovedsakelig Irland og Skottland. Skulle de ha valgt fullt ut å støtte opposisjonens kamp mot Harald Hårfagre, som for eksempel i slaget ved Hafrsfjord, ville dette sannsynligvis endret slagets utfall. Forutsetningene for at dette kunne ha blitt en reell mulighet, vil da ikke bare være at de samlet seg til felles sak, men også at de kunne føle seg trygge nok på at de etter slaget kunne returnere til egne riker uten å ha mistet de i mellomtiden. Et slikt scenario er ikke særlig sannsynlig, men det kunne oppstått dersom man enten hadde kunnet fremforhandle garantier om våpenstillstand med irske og skotske konger, eller eventuelt ville

valgt å satse på at de returnerte raskt nok til å reparere eventuelle skader/tap de måtte ha blitt påført.

6.4.2 De danske vikingene kunne med full styrke gått imot Harald Hårfagre

På samme måte som med de norske vikingene, kunne danskene søkt en våpenstillstand med engelske konger, eventuelt løpt samme risiko dersom de hadde valgt likevel å støtte opposisjonen mot Harald Hårfagre. Hadde de danske vikingene gått inn for fulle styrker, kunne man nesten ha garantert et annet utfall av slaget i Hafrsfjord.

6.4.3 De danske og norske vikingene kunne ha sluttet felles front imot Harald Hårfagre

Et tredje alternativ ville vært scenarioet der de norske og de danske vikingene sluttet felles front mot Harald Hårfagre. Dette ville kunne gitt de mulighetene til både å være sterk nok til å beseire Harald Hårfagre, og samtidig være mannsterke nok igjen i sine respektive områder. Et slikt scenario ville sannsynligvis ha vært det mest nærliggende scenarioet av disse tre, og heller ikke helt utenkelig hadde de vurdert Harald Hårfagre som en stor nok trussel.

6.5 Oppsummering

En måte å oppsummere Harald Hårfagres liv sett ut ifra hans innenrikske utfordringer, er at rent hypotetisk kan det sies at av 4 plausible scenarioer, hvor av 3 sannsynligvis ville endret historiens gang, utfoldet det 4. scenarioet seg, det vi kjenner fra sagaene. Skulle ett av de 3 andre scenarioene ha utspilt seg, ville ikke dette nødvendigvis ha hatt en betydning for samlingen av Norge i den forstand, men denne samlingen ville da ha måttet skje ved en senere anledning, ved noen helt andre konger.

Fra et utenrikspolitisk perspektiv kan man si at det i hovedsak kunne ha utviklet seg ett av tre scenarioer, som samtlige nesten garantert hadde resultert i at Harald Hårfagre sannsynligvis ganske permanent hadde fått stoppet sitt rikssamlingsprosjekt. Hadde hvilket som helst av de 3 scenarioene utspilt seg, ville en eventuell endring av de innenrikske scenarioene sannsynligvis ikke påvirket det endelige resultatet med tanke på kong Harald Hårfagre, han ville mest sannsynlig tapt uansett.

Det interessante her, er at dersom et av de utenrikske scenarioene hadde inntruffet, ville det i tillegg til og både stoppe og utsette samlingen av Norge til et rike, det ville også kunne medført en stor endring i maktforholdene innenriks, da eventuelle utenriks baserte vikinger nok måtte påregnes å søke en form for kompensasjon for sin innsats.

Som seierherrer ville de da nok krevd sin del av kong Haralds eiendommer, og på denne måten ville de da blitt en maktfaktor i Norge. Med eiendommer og politiske interesser i 2 ulike land, er det da nærliggende å tenke at de i så tilfelle ville ha interesse av et destabilisert Norge, det vil i denne sammenhengen tilsi at de ikke ville ha hatt interesse for at Norge skulle bli et enekongedømme.

7 Oppsummering

Den første delen av denne oppgaven har, gjennom først å ha satt opp et bakgrunnsbilde for tiden forut for Harald Hårfagre, deretter Harald Hårfagres utviklingsfaser fra tiden som ung nykronet konge til tiden som enekonge eller ”overkonge” av Norge, lagt grunnlaget for å analysere hva som lå til grunn for opposisjonen mot Harald Hårfagre.

Det som preget Norge før Harald Hårfagres inntreden på den politiske arenaen, kan sies å være billedlig oppsummert av Holmsens *heksegryte*. Det vi i dag kjenner som Norge var før Haralds tid en samling mindre småkongedømmer, som over generasjoner med handel og gryende vikingtokter ikke bare hadde skaffet tilveie ressurser til makt, men også blitt eksponert for nye ideer og tanker om statsdannelser, og om hvordan dette kunne la seg gjennomføre. Handel og vikingtokter kan da sies å ha banet vei for et fremtidig rikssamlingsprosjekt, forutsatt at noen ville velge å benytte den muligheten den tilflytende viten og ressursmengden som kom til det vi i dag kaller Norge.

Harald Hårfagre ble den som valgte å utnytte denne muligheten, og hans vei til fullførelsen av rikssamlingsprosjektet beskrives av tre ulike faser:

I den første fasen, som var en konvensjonell konflikttipe på tradisjonelt nivå, var Harald Hårfagres motstandere lik enhver småfyrstes motstandere, og av måten motstanderne var ”arvet” på, og fremstod, vil opposisjonsbegrepet i denne sammenhengen ikke benyttes.

Derimot blir opposisjonsbegrepet aktuelt i den neste fasen av Harald Hårfagres liv. Storfyrstens inntog på den politiske arenaen skapte etter hvert en opposisjon, med grunnlag i den større trusselen en slik storfyrste representerte. Motstanden i denne fasen er ikke bare en motstand mot storfyrsten, men også mot det politiske regimet storfyrsten innfører. Denne fasen signaliserer et brudd med de gamle ættekonfliktene, ved at storfyrsten har satt politiske prinsipper foran ætten. Opposisjonen blir da også nødt til å samarbeide utover egen ætt i kampen mot innføringen av det nye regimet.

I den tredje fasen oppstår det nye konflikttyper, ættesamfunnet oppløses langt på vei som basis for maktpolitikk, gjennom innføringen av nye lover.

Blant de lovene Harald Hårfagre innførte, var ”odelsloven” nok den som fratok folket mest makt. Bruken av eiendom som maktpolitisk virkemiddel i den grad Harald Hårfagre gjorde

det, ga han muligheten til ikke bare å inndrive skatter, men også regulere andres makt og politiske innvirkning. Det at han i tillegg hevdet en rett til å blande seg inn i hvem som skulle kunne gifte seg med hvem, resulterte i at han fratok også bøndene mye politisk makt, i tillegg til at han på denne måten også bedre kunne kontrollere eget rike og potensielle motstandere blant hans undersåtter.

Harald Hårfagres endringer, oppløsningen av ættesamfunnet og innføringen av lover som regulerte den enkeltes politiske makt, hadde en tosidig virkning.

På den ene siden kom flere stormenn til ham, da veien til makt, innflytelse og ære synes å ligge hos ham, og han skal ha vært både gavmild og vennlig mot de som valgte hans tjeneste. På den andre siden var de stormenn som så det nye regimet som innføringen av et tyranni, hvor Harald Hårfagre søkte å gjøre likemenn til leilendinger og treller, og på denne måten skapte en uoverkommelig kløft mellom deres egen status, tradisjoner og æresbegreper på den ene siden, og slaveri under en tyrann på den andre siden.

De tre fasene, som kulminerte med slaget i Hafrsfjord, kan dermed beskrives på denne måten:

- 1 Oppgjør med det tradisjonelle småfyrstedømmet**
- 2 Den over-regionale storfyrsten står fram**
- 3 En ny type konflikt oppstår – intern politisk opposisjon med ”militære” virkemidler**

Oppgavens andre del identifiserer opposisjonen mot Harald Hårfagre, og gjennom denne både opponentenes skjebne, og opposisjonens mer langsiktige følger.

En måte å klassifisere opposisjonsprofilene er inndelingen i følgende grupper:

- 1 de som valgte å møte Harald Hårfagre i kamp**
- 2 de som valgte å forlate landet uten å møte Harald Hårfagre i kamp**
- 3 de som gjennom sin fremferd skapte uro i Harald Hårfagres rike**

De som valgte å møte Harald Hårfagre i kamp, ikke bare tapte kampen, men også i noen tilfeller livet. De fleste overlevende forlot landet, og på samme måte som de som valgte å forlate landet uten å møte Harald Hårfagre i kamp, ble de fleste av dem landnåmsmenn på Island. Den siste gruppen skiller seg fra de to første, ved at de ikke direkte kan sies å ha gått

imot kong Harald i form av en direkte opposisjon, men at de var mer av et uromoment som destabiliserte kong Haralds rike, og potensielt sett kunne ha lagt hele rikssamlingsprosjektet i ruiner med sin fremferd. Enten for egen vinnings skyld, eller ved sin fremferd å provosere frem en oppstand mot kongen.

Et interessant spørsmål i denne sammenhengen er da om slaget i Hafrsfjord nødvendigvis var slutten for opposisjonen. Med ettertidens kjennskap til historien kan det virke lett å svare ja på dette spørsmålet, siden det tilsynelatende ikke fantes noen form for organisert opposisjon mot Harald Hårfagre. Sagaene viser at der var enkelte som ønsket å fortsette kampen også etter slaget i Hafrsfjord, men den reelle innsatsen resulterte ikke i mer enn mindre irritasjoner for Harald Hårfagre. Dette kan tilskrives mangelen på en klar lederskikkelse, men det vil likevel bare være ren spekulasjon å si at dersom en klar lederskikkelse hadde stått frem og tatt ansvar, kunne dette endret historiens gang. Enkelte scenarioer er mer hypotetisk interessante enn andre, men man kan tolke sagaene dit hen at opposisjonens kampvilje forsvant med tapet i Hafrsfjord.

Konsekvensene av opposisjonen var at Norge som rike ble tappet for mange stormenn, og Island opplevde en nærmest eksplosjonslignende innvandring og utvikling sett med datidens øyne. Island ble i løpet av kort tid forvandlet fra en relativt øde øy, til en befolket og kultivert øy i høy grad influert av det norske samfunnet de fleste landnåmsmennene stammet fra. Gjennom det at de norske landnåmsmennene tok med seg sin kulturtradisjon og sine æresbegreper, sannsynligvis kombinert med et behov for å rettferdiggjøre egne handlinger, la de grunnlaget for et samfunn med forankring i hvordan de mente et samfunn burde være organisert, fritt for innflytelsen av det nye regimet i Norge. Likevel ble kontakten med gamlelandet opprettholdt. Det virker som om at selv om de ikke kunne like Harald Hårfagres tyranni, var de opptatt av følge med på hva som skjedde, og tok til seg de endringer som passet inn i deres samfunn.

Ut i fra dette kom de islandske ættesagaene, som gir oss en unik mulighet til å se tapernes versjon i den striden denne oppgaven omhandler. Man kan si at seierherrenes versjon er de norske kongesagaene, tapernes versjon de islandske ættesagaene.

Litteraturliste

- Alnæs, Karsten: *Historien om Norge*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo/Gjøvik 1996
- Bagge, Sverre: *Society and Politics in Snorri Sturluson's Heimskringla*, University of California Press, Los Angeles 1991
- Helle, Knut (red.) *Vestlandets historie – Samfunn*, Vigmostad & Bjørke. 1. Utg. 2006
- Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den engang var*, Universitetsforlaget AS 1999
- Landnåmabok: (etter Hauks bok) oversatt av Hagland, Jan Ragnar, Erling Skjalgssonselskapet 2002
- Muelengracht-Sørensen, P. *Fortelling og ære: studier i Islændingesagaer*, doktorgradsavhandling (se spesielt 127 – 148), 1995
- Norges kongesagaer: *Snorre - De første kongene Del 1*, J-M Stenersens forlag AS, Oslo 2007
- Storm, Gustav : *Snorre Sturlassøns historieskrivning*, København 1873, nyutgivelse 2008
- Titlestad, Torgrim: *Harald Hårfagre og Norges Tilblivelse – om sagaenes beretninger*, Saga Bok, Stavanger 2007
- Titlestad, Torgrim *Tilbake til sagaene*, Nytt Norsk Tidsskrift, 1/2009
- Titlestad, Torgrim: *Viking Norway*, Saga Bok, Stavanger 2008
- Torfæus, Tormod: *Norges Historie*, bind 2, Eide forlag, 2008
- Islandske ættesagaer:**

Egil Skallagrimssons saga: Aschehoug. Oslo 2003

Grettes saga: Islandske ættesagaer, Bind 2 (red Hallvard Lie), Aschehoug, Oslo 1953

Sagaen om Laksdølene: Islandske ættesagaer, Bind 3 (red Hallvard Lie), Aschehoug, Oslo 1953

Sagaen om Øyrbyggjene: Islandske ættesagaer, Bind 3 (red Hallvard Lie), Aschehoug, Oslo 1953

Soga um Vassdølene: Det Norske Samlaget, Oslo 1931

Kommentar vedrørende bruk av fotnoter:

I denne oppgaven har jeg valgt et forholdsvis minimalt antall fotnoter, hvor de kildehenvisninger som er benyttet, er benyttet for å fremheve det som ikke er allment kjent.